ANTON PAVLOVIČ ČECHOV

Výbor povídek

AUDIOKNIHY CZ · AUDIOKNIHYCZ.CZ

(1883–1903, nový překlad z ruštiny)

Smrt úředníka

Jednoho krásného večera neméně krásný exekutor Ivan Dmitrič Čerňakov seděl v druhé řadě křesel a díval se divadelním kukátkem na *Cornevillské zvony*. Díval se a cítil se jako na vrcholu blaženosti. Jenže najednou… V povídkách se často setkáte s tím „jenže najednou“. Autoři mají pravdu: život je plný nenadálostí! Jenže najednou se mu zkřivila tvář, oči se mu zakalily, dech se zastavil… odtáhl kukátko od očí, sklonil se a… hepčí!!! Kýchl, jak vidíte. Kýchat se nikomu a nikde nezakazuje. Kýchají mužici i policejní rady a občas dokonce i tajní radové. Všichni kýchají. Čerňakov se vůbec nerozpakoval, utřel se kapesníkem a jako slušný člověk se rozhlédl: nevyrušil snad někoho svým kýchnutím? Jenže tady už se neztropit nedalo. Uviděl, že stařík sedící před ním v první řadě křesel si pečlivě utíral rukavicí lysinu a šíji a cosi si mumlal. V tom staříkovi Čerňakov poznal statního generála Brizžalova z Ministerstva dopravy.

„Postříkal jsem ho!“ pomyslel si Čerňakov. „Není to můj představený, je cizí, ale stejně je to nepříjemné. Je nutno se omluvit.“

Čerňakov zakašlal, naklonil se tělem dopředu a zašeptal generálovi do ucha:

„Promiňte, vaše ex–, postříkal jsem vás… nechtěně…“

„Nic, nic…“

„Prosím vás, promiňte. Já ani jsem… já to vůbec nechtěl!“

„Ach, posaďte se už, prosím vás! Dejte mi poslouchat!“

Čerňakov se zahanbil, hloupě se usmál a začal se dívat na jeviště. Díval se, ale blaženost už necítil. Začalo ho mučit neklidné pomyšlení.

O přestávce k Brizžalovi přistoupil, obešel ho a, přemohl ostych, zamumlal:

„Postříkal jsem vás, vaše ex–… Odpusťte… Já ani jsem… ne že bych…“

„Ach dost už… Vždyť já už jsem zapomněl, a vy jste pořád o tomtéž!“ řekl generál a netrpělivě pohnul spodním rtem.

„Zapomněl, a sám má v očích zlobu,“ pomyslel si Čerňakov a podezíravě si generála prohlédl. „A ani se mnou nechce mluvit. Měl bych mu vysvětlit, že jsem to vůbec nechtěl… že je to přírodní zákon, jinak by si pomyslel, že jsem na něj chtěl plivnout. Teď si to nemyslí, ale potom si to pomyslí!…“

Když přišel domů, pověděl Čerňakov své ženě o své nezdvořilosti. Žena, jak se mu zdálo, přijala tu událost až příliš lehkomyslně; nejprve se jen vylekala, a potom, když se dozvěděla, že Brizžalov je „cizí“, uklidnila se.

„Stejně bys tam měl zajít a omluvit se,“ řekla. „Pomyslí si, že neumíš být mezi lidmi!“

„Vždyť právě! Omlouval jsem se, ale on nějak divně… Ani slovo kloudného neřekl. A ani nebyl čas si popovídat.“

Druhého dne si Čerňakov oblékl nový vicemundur, dal se ostříhat a zašel k Brizžalovovi vysvětlit se… Když vstoupil do generálovy přijímací síně, uviděl tam spoustu žadatelů a mezi nimi i samotného generála, který právě začal přijímat prosby. Když odbyl několik žadatelů, generál zvedl oči i na Čerňakova.

„Včera v *Arkadii*, račte si vzpomenout, vaše ex–,“ spustil exekutor s hlášením, „kýchl jsem a… nechtěně jsem vás postříkal… Pro–“

„Takové hlouposti… Bůh ví co! Co si přejete?“ obrátil se generál k dalšímu žadateli.

„Ani se mnou nechce mluvit!“ pomyslel si Čerňakov a zbledl. „Zlobí se, to je jasné… Ne, takhle to nemůže zůstat… Já mu to vysvětlím…“

Když generál skončil s posledním prosebníkem a mířil do vnitřních místností, Čerňakov vykročil za ním a zamumlal:

„Vaše ex–! Jestli si dovoluji vaši ex– obtěžovat, pak jenom z pocitu, mohu-li to tak říci, lítosti!… Nebylo to schválně, sám ráčíte vědět!“

Generál udělal plačtivou tvář a mávl rukou.

„Vy se mi, pane, jednoduše posmíváte!“ řekl a zmizel za dveřmi.

„Jaký smích? Jaký posměšek?“ pomyslel si Čerňakov. „Není v tom vůbec žádný posměch! Generál, a nedokáže to pochopit! Když je to tak, nebudu se už tomu nafoukanci omlouvat! Ať se jde čert vycpat! Napíšu mu dopis, ale chodit tam nebudu! Namouduši nebudu!“

Tak si myslel Čerňakov cestou domů. Dopis generálovi nenapsal. Myslel, myslel, a žádný ten dopis mu nenapadal. Musel druhého dne jít osobně se vysvětlit.

„Včera jsem si dovolil vaši ex– obtěžovat,“ zamumlal, když na něj generál zdvihl tázavý pohled, „ne proto, abych se posmíval, jak jste ráčil povědět. Omlouval jsem se za to, že jsem při kýchnutí stříknul, a posmívat se mi ani nenapadlo. Copak se opovažuji se posmívat? Kdybychom se měli posmívat, pak už přece není žádná úcta k osobám…“

„Táhni ven!!“ zahulákal zčistajasna generál, promodral a roztřásl se.

„Pro–prosím?“ zeptal se šeptem Čerňakov a strnul hrůzou.

„Táhni ven!!“ opakoval generál a dupnul nohama.

V břiše se Čerňakovovi něco utrhlo. Nic neviděl, nic neslyšel, vycouval ke dveřím, vyšel na ulici a odploužil se… Když přišel strojově domů, aniž si svlékl vicemundur, lehl si na pohovku a… umřel.

Chameleon

Po tržním náměstí jde policejní dozorce Očumelov v novém šinelu a s uzlíkem v ruce. Za ním kráčí ryšavý četník se sítem, až po okraj plným zabaveného angreštu. Všude ticho… Na náměstí ani živáčka… Otevřené dveře krámů a hospod se dívají na boží svět mdle jako hladové tlamy; ani žebráků kolem nich není.

„Tak ty budeš kousat, mrcho zatracená?“ zaslechne najednou Očumelov. „Chlapi, nepouštějte ji! Dneska se kousat nesmí! Držte ji! A… a!“

Ozve se psí kňučení. Očumelov se podívá tím směrem a vidí: ze dřevoskladu kupce Pičugina, poskakujíc po třech nohách a ohlížejíc se, utíká pes. Žene se za ním muž v naškrobené kartounové košili a rozepnuté vestě. Běží za ním a najednou se, předkláněje tělo, zřítí na zem a chytne psa za zadní nohy. Znovu zazní psí kňučení a výkřik: „Nepouštěj ji!“ Z krámů vykukují ospalé fyzionomie, a kolem skladu dřeva se, jako by vyrostl ze země, rychle sbírá dav.

„Nejspíš nějaký nepořádek, vaše blahorodí!…“ řekne četník.

Očumelov se obrátí vlevo o půl otočky a kráčí ke shromáždění. U samých vrat skladu, jak vidí, stojí ten výše zmíněný muž v rozepnuté vestě a, zvednuv pravou ruku, ukazuje davu zakrvácený prst. V jeho

napůl opilé tváři je skoro napsáno: „Já ti to ještě osolím, potvoro!“ a i samotný prst vypadá jako znamení vítězství. Očumelov v tom člověku pozná zlatníka Chrjukina. Uprostřed davu, s roztaženými předními nohami a chvějícím se celým tělem, sedí na zemi sám původce skandálu — bílé chrtí štěně s ostrou tlamičkou a žlutou skvrnou na hřbetě. V slzících očích má výraz tesknoty a hrůzy.

„Co to tady má znamenat?“ ptá se Očumelov, prodíraje se davem. „Proč jste tady? To ty — proč ten prst?... Kdo tu křičel?“

„Jdu si, vaše blahorodí, nikoho se nedotýkám...“ začne Chrjukin, kašle do pěsti. „S Mitrijem Mitričem jsme se domlouvali o dříví, a najednou tahle potvora, jen tak zničehonic, do prstu... Omluvte mě, já jsem člověk, který pracuje... Práce mám drobnou. Ať mi zaplatí, protože — s tím prstem já třeba týden nehnu... Taková věc, vaše blahorodí, v zákoně nestojí, aby člověk od zvěře trpěl... Jestli každý bude kousat, to to raději nežít...“

„Hm!... Dobrá...“ řekne Očumelov přísně, pokašlávaje a pohybuje obočím. „Dobrá... Čí je ten pes? Já to tak nenechám. Já vám ukážu, jak pouštět psy na volno! Je načase, aby se někdo podíval na takové pány, kteří nejsou ochotní poslouchat předpisy! Až toho ničemu pokutují, pak teprve u mě pozná, co je to pes a jiná potulující se havěť! Já mu ukážu, zač je toho loket!... Jeldyrine,“ obrátí se dozorce k četníkovi, „zjisti, čí je to pes, a sepiš protokol! A psa je třeba utratit. Okamžitě! Určitě je vzteklý... Čí je to pes, povídám?“

„Snad generála Žygalova!“ ozve se někdo z davu.

„Generála Žygalova? Hm!... Jeldyrine, sundej mi plášť... Hrůza, jaké je horko! Asi přijde déšť... Jen jedno nechápu: jak tě mohl ten pes kousnout?“ obrátí se Očumelov k Chrjukinovi. „Dosáhne vůbec na prst? On je malý, a ty jsi chlap jako hora! To sis ten prst určitě rozdrbal hřebíčkem a pak ti napadlo, že by se dalo vyrazit odškodné. Já tě přece znám... jste národ známý! Znám já vás, čerti!“

„On, vaše blahorodí, cigaretou jí vrazil do tlamy pro smích, a ona — nebuď hloupá a chňapni… Vrtkavý člověk, vaše blahorodí!“

„Lžeš, křivý! Když jsi nic neviděl, tak proč lžeš? Jejich blahorodí je chytrý pán a pozná, kdo lže a kdo mluví po pravdě, jako před Bohem… A jestli lžu já, ať to posoudí mírový soudce. On to má psáno v zákoně… Dneska jsou si všichni rovni… Já sám mám bratra v četnictvu… jestli chcete vědět…“

„Nerozkládej!“

„Ne, to není generálův…“ ozve se zamyšleně četník. „U generála takové nejsou. U něho jsou samí ohaři…“

„Víš to jistě?“

„Jistě, vaše blahorodí…“

„Já to vím sám. U generála jsou psi drahocenní, čistokrevní, a tohle — čert ví co! Ani srst, ani vzhled… samá podlost… A takového psa držet?!… Kam dáváte rozum? Jenom ať se takový pes dostane do Petrohradu nebo do Moskvy, víte, co by s ním bylo? Tam by se do zákona ani nepodívali, hned by — nedýchej! Ty, Chrjukine, jsi utrpěl, a tu věc jen tak nenech… Musíš mu dát za vyučenou! Je načase…“

„A možná je přece generálův…“ uvažuje nahlas četník. „Na tlamě to psáno nemá… Nedávno jsem u něho na dvoře takového viděl.“

„Beze všeho, generálův!“ ozve se hlas z davu.

„Hm!… Oblékni mě, brachu Jeldyrine, do pláště… Nějak profoukl vítr… Mrazí mě… Odvedeš ho ke generálovi a zeptáš se tam. Řekneš, že jsem ho našel a poslal… A řekni, aby ho nepouštěli na ulici… Může být drahý, a jestli mu každé prase bude strkat cigaretu do nosu, dlouho se nebude trápit, hned bude zkažený. Pes je něžný tvor… A ty, troubo, polož ruku dolů! Nemáš co ten svůj hloupý prst vystrkovat! Sám si za to můžeš!…“

„Jde generálův kuchař, zeptáme se ho… Hej, Prochore! Pojď sem, můj milý! Podívej se na toho psa… Je váš?“

„Vymyšlenost! Takoví u nás co živ nebyli!“

„A nemá cenu se dlouho ptát," řekne Očumelov. „Je toulavý! Nemá cenu se o tom dlouho dohadovat... Jestliže jsem řekl, že je toulavý, tak toulavý je... Utratit, a hotovo."

„Tohle není náš," pokračuje Prochor. „Tohle je od generálova bratra, který onehdy přijel. Náš není milovník chrtů. Bratr jejich je..."

„Copak jejich bráška přijeli? Vladimír Ivanyč?" ptá se Očumelov a celý obličej mu rozsvítí dojímavý úsměv. „Ale to je dost, hospodine! A já ani nic nevěděl! Přijeli pobýt?"

„Na návštěvu..."

„Ale to je dost, hospodine... Zastesklo se jim po brášce... A já ani nic nevěděl! Takže to je jejich pejsek? Jsem velmi rád... Vem si ho... Pejsek ani ne špatný... Čiperný takový... Chňap tomuhle za prst! Cha-cha-cha... Nu, co se třeseš? Rrr... Rr... Zlobí se, čertovský... cuckáč."

Prochor zavolá psa a odchází s ním od dřevoskladu... Dav se směje Chrjukinovi.

„Já si tě ještě najdu!" hrozí mu Očumelov, a zapínaje si šinel, pokračuje v cestě po tržním náměstí.

* * *

Hajný

Dusné a parné poledne. Na nebi ani obláček… Sluncem spálená tráva se dívá sklesle, beznadějně: i když přijde déšť, už nezezelená… Les stojí mlčky, nehnutě, jako by se špičkami stromů kamsi zahleděl nebo na něco čekal.

Po kraji palouku se líně a houpavě loudá vysoký, úzkoramenný muž po čtyřicítce, v červené košili, záplatovaných pánských kalhotech a ve velikých botách. Loudá se cestou. Napravo zelená mýtina, nalevo se až k obzoru táhne zlatavé moře uzrálého žita… Je rudý a zpocený. Na krásné světlovlasé hlavě má potutelně nasazenou bílou čepici s rovným, žokejským štítkem — zjevně dárek od nějakého rozšafného panskou dítěte. Přes rameno má přehozenou mysliveckou brašnu, v níž leží zmačkaný tetřev. V ruce drží dvojku s napnutými kohoutky a přimhouřenýma očima pozoruje svého starého, vyzáblého psa, který běží před ním a očichává křoviska. Kolem je ticho, ani zvuk… Všechno živé se před žárem schovalo.

„Jegore Vlasyči!“ zaslechne najednou lovec tichý hlas.

Zachvěje se, rozhlédne se a svraští obočí. Vedle něho stojí, jako by vyrostla ze země, bledolící ženská tak kolem třicítky, se srpem v ruce. Snaží se mu podívat do tváře a ostýchavě se usmívá.

„Á, to jsi ty, Pelagejo!“ řekne lovec, zastaví se a pomalu spustí kohoutky. „Hm… Jak ses sem dostala?“

„Z naší vesnice tu ženské pracují a já s nimi… Jsem ve službě, Jegore Vlasyči.“

„Tak,“ zabručí Jegor Vlasyč a pomalu jde dál.

Pelageja za ním. Projdou mlčky dvacet kroků.

„Dlouho jsem vás neviděla, Jegore Vlasyči…“ povídá Pelageja a něžně se dívá na pohybující se lopatky a plece lovce. „Co jste u nás na Velikonoce zašli do chalupy napít se vody, od té doby jsme vás neviděli… O Velikonocích jste zaskočili na minutku, a to ještě Bůh ví jak… opilý… Vyhuboval, napráskal a šel… A já už jsem čekala, čekala… celé oči jsem vyplakala, jak jsem vás vyhlížela… Ach, Jegore Vlasyči, Jegore Vlasyči! Aspoň jedinkrát byste přišel!“

„Co bych u tebe dělal?“

„No, pravda, nic není co dělat, ale přece jen… hospodářství je taky něco… Podívat se, jak co… Vy jste hospodář… Á, tetřeva jste střelil! Jegore Vlasyči! Posaďte se, odpočiňte si…“

Jak to říká, Pelageja se směje jako hloupá a zdola se dívá do Jegorovy tváře… Ze tváře jí přímo vyzařuje štěstí…

„Posedět? Dejme tomu…“ řekne Jegor lhostejným tónem a vybere si místo mezi dvěma smrky stojícími vedle sebe. „A co ty stojíš? Posaď se taky!“

Pelageja si sedne o kousek dál na výsluní, a ze studu nad svou radostí si zakryje rukou usmívající se ústa. Dvě minuty uběhnou v tichu.

„Aspoň jedinkrát byste přišel,“ řekne tiše Pelageja.

„Proč?“ povzdechne si Jegor, sejme čepici a utře si rukávem rudé čelo. „K ničemu to není. Zajít na hodinu nebo dvě — jen trápení, zbytečně tě rozruším, a usedle žít ve vesnici — to duše nesnese… Sama víš, jsem rozmazlený… Já musím mít postel, dobrý čaj, uhlazené řeči… musím mít veškeré stupně úcty, a u vás na vesnici je bída, špína… Nevydržím tam ani den. Kdyby takový nějaký výnos vyšel, že musím

u tebe žít, buď bych zapálil chalupu, nebo bych si vzal život. To rozmazlení je ve mně od mládí, s tím nic nenaděláš."

„Teď kde bydlíte?"

„U pána, u Dmitrije Ivanyče, mezi lovci. Dodávám mu na stůl zvěř, a jinak… Drží mě pro potěšení."

„Není to vážné zaměstnání, Jegore Vlasyči… Pro jiné je lov rozmazlování, ale u vás je to jako řemeslo… opravdové povolání…"

„Nerozumíš tomu, hloupá," řekne Jegor a snivě hledí k nebi. „Co živa jsi tomu nerozuměla a nikdy neporozumíš, co jsem za člověka… Podle tebe jsem bláznivý zbloudilec, ale pro toho, kdo tomu rozumí, jsem první střelec v celém újezdu. Páni to cítí a dokonce o mně psali v novinách. Žádný člověk se mi v mysliveckém umění nevyrovná… A že vámi, vesničany, pohrdám, to není z rozmazlení, ani z pýchy. Odmala, víš, znal jsem jenom pušku a psy. Pušku mi vezmou, hned sahám po udici, udici mi vezmou, hned lovím rukama. Vždyť jsem i s koňmi handloval, po trzích se potuloval, když byly peníze, a sama víš: když se mužik zapíše mezi lovce nebo mezi koňáky, s pluhem je konec. Jednou jak do člověka vlétne svobodný duch, žádnou silou ho nevyrvete. Stejně jako když pán jde k divadlu nebo k nějakému jinému řemeslu, pak už z něho nebude úředník ani statkář. Jsi ženská, nerozumíš, ale rozumět tomu je třeba."

„Já rozumím, Jegore Vlasyči."

„Takže nerozumíš, když se chystáš plakat…"

„Já… já nepláču…" řekne Pelageja a odvrátí se. „Je to hřích, Jegore Vlasyči! Aspoň jediný den byste u mne, nešťastné, zůstal. Je to už dvanáct let, co jsem si vás vzala, a… a mezi námi ani jednou nebyla láska!… Já… já nepláču…"

„Láska…" mumlá Jegor a škrábe se na ruce. „Žádná láska nemůže být. Jen papírově jsme muž a žena, ale copak to je skutečnost? Pro tebe jsem já divoký člověk, pro mě ty jsi obyčejná ženská, která tomu nerozumí. Copak jsme pár? Já jsem svobodný, rozmazlený, chodím si,

kam chci, a ty jsi dělnice, chodíš v laptích, žiješ v hlíně, nenarovnáš si záda. O sobě si myslím, že v mysliveckém umění jsem první člověk, a ty se na mě díváš s lítostí… Kde je tu pár?“

„Vždyť jsme oddaní, Jegore Vlasyči!“ zavzlykne Pelageja.

„Ne z vlastní vůle oddaní… To jsi zapomněla? Hraběti Sergeji Pavlyči poděkuj… a sobě. Hrabě ze závisti, že lépe střílím než on, mě celý měsíc opíjel vínem, a opilého nejen že lze oženit, i do jiné víry obrátit. Vzal mě a z pomsty mě opilého oženil s tebou… Hajného s krávařkou! Viděla jsi, že jsem opilý — proč jsi šla do toho? Nejsi přece poddaná, mohla ses postavit proti! Jistě, pro krávařku je to štěstí vdát se za hajného, ale je třeba mít rozum. No, teď se trap a plač. Hraběti smích, tobě pláč… bušte hlavou do zdi…“

Nastane ticho. Nad mýtinou proletí tři divoké kachny. Jegor se za nimi dívá a provází je očima, dokud se, proměněné ve tři sotva viditelné body, neopustí někam daleko za les.

„Z čeho žiješ?“ zeptá se a převede oči z kachen na Pelageju.

„Teď chodím na práci, a v zimě si beru dítě z nalezince, krmím je dudlíkem. Dávají mi za to rubl a půl měsíčně.“

„Tak.“

Zase ticho. Z posekaného pole se nese tichá píseň, která se zarazí hned na začátku. Je horko na zpívání…

„Prý jste Akulině postavil novou chalupu,“ řekne Pelageja.

Jegor mlčí.

„Takže máte ji rád…“

„Takový je prostě tvůj osud, taková sudba!“ řekne lovec, protáhne se. „Trp, siroto. Ale musím už jít, zapovídal jsem se… K večeru musím být v Boltovu…“

Jegor se zvedne, protáhne se a přehodí pušku přes rameno. Pelageja se postaví.

„A kdy přijdete do vesnice?“ zeptá se tiše.

„Nemám proč. Střízlivý nikdy nepřijdu, a z opilého máš málo užitku. Opilý jsem zlý… Sbohem!“

„Sbohem, Jegore Vlasyči…“

Jegor si posadí čepici dozadu, mlaskne na psa a pokračuje v cestě. Pelageja stojí na místě a dívá se za ním… Vidí jeho pohybující se lopatky, mládenecký zátylek, línou, nedbalou chůzi, a oči se jí plní tesknotou a něžnou láskou… Pohledem jí tělo manžela doslova objímá, hladí ho, hýčká… On, jako by ten pohled cítil, se zastaví a ohlédne… Mlčí, ale podle jeho tváře, podle zvednutých ramen Pelageja vidí, že jí chce něco říci. Nesměle k němu přijde a dívá se na něj prosícíma očima.

„Tady máš!“ řekne a odvrátí se.

Podá jí ušpiněný rubl a rychle odejde.

„Sbohem, Jegore Vlasyči!“ řekne, strojově přijímajíc rubl.

Jde po dlouhé, rovné, jak natažený řemen, cestě… Ona, bledá, nehnutá jako socha, stojí a pohledem lapá každý jeho krok. Ale brzy červený odstín jeho košile splyne s tmavou barvou kalhot, kroky jsou neviditelné, psa od bot nerozeznáš. Vidět je jen čepice, ale… najednou se Jegor prudce stočí vpravo do mýtiny a čepice zmizí v zeleni.

„Sbohem, Jegore Vlasyči!“ zašeptá Pelageja a postaví se na špičky, aby ještě jednou zahlédla bílou čepici.

Zlomyslník

Před vyšetřujícím soudcem stojí drobný, nesmírně vyzáblý mužíček v pestré košili a záplatovaných kalhotech. Jeho vousy obrostlá a neštovicemi poznamenaná tvář a oči, sotva vidět zpod hustého, převislého obočí, mají výraz zasmušilé přísnosti. Na hlavě má celou kštici dávno nečesaných, zcuchaných vlasů, které mu dodávají ještě větší, pavoučí přísnost. Je bos.

„Denisi Grigorjeve!“ začne soudce. „Přistup blíž a odpovídej na mé otázky. Sedmého tohoto července ráno hlídač železnice Ivan Semjonov Akinfov při obchůzce tratě na sto čtyřicáté první verstě tě přistihl, jak odšroubováváš matici, kterou se kolejnice připevňují ke pražcům. Hle, tahle je ta matice!... S kteroužto maticí tě také zadržel. Bylo to tak?“

„Co?“

„Bylo to všechno tak, jak to vysvětluje Akinfov?“

„Jak jinak, bylo.“

„Dobrá; a nač jsi tedy tu matici odšroubovával?“

„Co?“

„To své ‚co’ si odpusť a odpovídej na otázku! Nač jsi tu matici odšroubovával?“

„Kdyby nebyla potřeba, neodšroubovával bych ji," chraptí Denis a dívá se úkosem na strop.

„K čemu jsi tu matici potřeboval?"

„Matici? My z matic děláme závaží…"

„Kdo to — my?"

„My, lidé… klimovští mužici teda."

„Poslyš, brachu, nepřetvařuj se mi na idiota a mluv věcně. Nemáš co lhát o závažích!"

„Co živ jsem nelhal, a tady abych lhal…" bručí Denis a mžourá očima. „Copak, vaše blahorodí, se dá bez závaží? Když dáváš na háček živou rybičku nebo žížalu, copak půjde ke dnu bez závaží? Lhu…" usmívá se Denis. „Co z té rybičky bude, když bude plavat po hladině! Okoun, štika, mník, všichni jdou po dně, a kterýholik plave po hladině, toho popadne leda jesen, a to taky zřídka… V naší řece jesen nežije… Ta ryba má ráda rozlehlé vody."

„Nač mi vykládáš o jesenu?"

„Co? Vždyť se sám ptáte! U nás i páni tak loví. Poslední kluk ti bez závaží lovit nebude. Ovšem, který tomu nerozumí, ten jde lovit bez závaží. Hlupákovi zákon není psán…"

„Takže říkáš, že jsi tuhle matici odšroubovával, abys z ní udělal závaží?"

„No a co? Snad bych si s ní nehrál v kuličky!"

„Ale na závaží jsi mohl vzít olovo, kuli… nějaký hřebík…"

„Olovo se na cestě nenajde, musel bys ho koupit, a hřebík se nehodí. Lepší než matici nenajdeš… Je těžká a má díru."

„Jakého hlupáka ze sebe dělá! Jako by se včera narodil nebo spadl z nebe. Copak nerozumíš, hloupá hlavo, k čemu to odšroubovávání vede? Kdyby to hlídač nezpozoroval, vlak by přece mohl vyjet z kolejí, pozabíjel by lidi! Ty bys lidi zabil!"

„Chraň Bůh, vaše blahorodí! Proč bych zabíjel? Copak jsme nepokřtění nebo nějací zločinci? Chvála Bohu, pane dobrý, přežili jsme

svůj věk a ani zabíjet, ani takové myšlenky v hlavě jsme neměli… Spas a smiluj se, carevno nebeská… Co je vám!“

„A proč se tedy, podle tebe, dějí vlaková neštěstí? Odšroubuj dvě tři matice, a je ti neštěstí!“

Denis se usměje a nedůvěřivě přimhouří oči na soudce.

„Toto! Vždyť kolik let odšroubováváme matice celou vesnicí, a Pán Bůh chrání — a tady neštěstí… lidi bych pozabíjel… Kdybych kolejnici odnesl nebo, dejme tomu, kládu položil napříč koleji, no, to by snad vlak vyhodilo, ale takhle… fuj! Matice!“

„Jenže pochop, maticemi se připevňuje kolejnice ke pražci!“

„To my chápeme… My přece neodšroubováváme všechny… nějaké necháváme… Neděláme to bez rozumu… rozumíme tomu…“

Denis zívne a přežehná si ústa.

„Loni tady vyjel vlak z kolejí,“ řekne soudce. „Teď je jasné, proč…“

„Co ráčíte?“

„Teď, povídám, je jasné, proč loni vyjel vlak z kolejí… Chápu to!“

„Na to jste vzdělaní, abyste chápali, dobrodinci naši… Pán Bůh věděl, komu dát rozum… Vy jste si už uvážili, co a jak, a hlídač — stejný mužik, bez rozumu — chytí za krk a vede… Nejdřív si uvaž, a pak teprve vleč! Je známo, mužik, mužický rozum… Pište taky, vaše blahorodí, že mě dvakrát udeřil přes zuby a do prsou.“

„Když ti dělali prohlídku, našli ještě jednu matici… Tu jsi odšroubovával kde a kdy?“

„To myslíte tu matici, co ležela pod červenou truhličkou?“

„Nevím, kde ji máš, ale jen našli. Kdys ji odšroubovával?“

„Já jsem ji neodšroubovával, dal mi ji Ignaška, syn Semena Křivého. To myslím tu pod truhličkou, a tu, co je na dvoře v saních, jsme vyšroubovali spolu s Mitrofanem.“

„S jakým Mitrofanem?“

„S Mitrofanem Petrovem… Vy jste o něm neslyšel? Dělá u nás nevody a prodává je pánům. Potřebuje na ně hodně těch samých matic. Na

každý nevod, poslužte, deset kousků…“

„Poslouchej… článek tisíc osmdesát jedna trestního zákoníku říká, že za každé úmyslné poškození železnice, pokud může ohrozit po té dráze jedoucí dopravu a viník věděl, že následkem takového činu musí být neštěstí… rozumíš? věděl! A ty jsi nemohl nevědět, k čemu to odšroubovávání vede… odsuzuje se k nuceným pracím ve vyhnanství.“

„Jistě, vy to víte líp… My jsme lidé temní… copak my rozumíme?“

„Všechno rozumíš! To ty lžeš, přetvařuješ se!“

„Proč bych lhal? Zeptejte se ve vesnici, jestli nevěříte… Bez závaží se chytá jenom tuleňka, a co je horšího než ouklej, a ani ten vám bez závaží nejde.“

„Pověz ještě o jesenu!“ usměje se soudce.

„Jesen u nás není… Pouštíme vlasec bez závaží po hladině na motýla, chytí se tloušť, a i ten zřídka.“

„Dobře, mlč…“

Nastane ticho. Denis přešlapuje z nohy na nohu, dívá se na stůl se zelenou podložkou a usilovně mžourá, jako by před sebou neviděl sukno, ale slunce. Soudce rychle píše.

„Mám jít?“ zeptá se Denis po chvíli.

„Ne. Musím tě vzít do vazby a poslat tě do vězení.“

Denis přestane mžourat, zvedne husté obočí a tázavě hledí na úředníka.

„Totiž, jak do vězení? Vaše blahorodí! Já nemám čas, musím na trh, od Jegora chci dostat tři rubly za sádlo…“

„Mlč, nevyrušuj.“

„Do vězení… Kdyby bylo za co, šel bych, ale takhle… jen tak… Zač? Vždyť ani jsem nekradl, ani se nepral… A jestli jste na pochybách kvůli nedoplatkům, vaše blahorodí, tak nevěřte starostovi… Zeptejte se pana nezávislého člena… Není v něm kříže, v tom starostovi…“

„Mlč!“

„Vždyť já mlčím…“ bručí Denis. „A že starosta zkomolil účty, to vám i pod přísahou… Jsme tři bratři: Kuzma Grigorjev, teda Jegor Grigorjev a já, Denis Grigorjev…“

„Vyrušuješ mě… Hej, Semjone!“ křikne soudce. „Odveď ho!“

„Jsme tři bratři,“ bručí Denis, když ho dva statní vojáci chytnou a vedou z vyšetřovny. „Bratr za bratra neodpovídá… Kuzma neplatí, a ty, Denisi, odpovídej… Soudcové! Pán náš mrtvý pán-generál, království nebeské, ten by vám, soudcům, ukázal… Soudit se musí s rozumem, ne jen tak… Když už mě vybičovat, ať je to za něco, podle svědomí…“

Vaňka

Vaňka Žukov, devítiletý chlapec, který byl před třemi měsíci dán do učení k ševci Alachinovi, v noci před Vánocemi nešel spát. Počkal, až hospodář s tovaryši odešli na jitřní, pak vyndal z pánovy skříně kalamář, péro s rezatým hrotem a, rozestřev před sebou pomuchlaný list papíru, začal psát. Než vyvedl první písmeno, několikrát se poplašeně ohlédl ke dveřím a oknům, pak kradmo pohlédl na temnou ikonu, po jejíchž obou stranách se táhly police s kopyty, a nerovnoměrně vzdechl. Papír ležel na lavici a sám klečel před lavicí na kolenou.

„Milý dědečku, Konstantine Makaryči!“ napsal. „Píšu ti tenhle dopis. Blahopřeji vám k Vánocům a přeji ti všechno od Pánaboha. Nemám už ani otce, ani mamku, jenom ty jsi mi zůstal.“

Vaňka přenesl oči na temné okno, v němž mihotala odraz jeho svíčky, a živě si představil svého dědečka Konstantina Makaryče, který slouží jako noční hlídač u pánů Živarěvových. Je to malý, hubený, ale neobyčejně čilý a pohyblivý stařík kolem pětašedesátky, s věčně se smějící tváří a opilýma očima. Ve dne spí v čeledínské kuchyni nebo žertuje s kuchařkami, v noci však, zabalený do prostorného kožichu, obchází usedlost a tluče do své dřevěné klapačky. Za ním se, s hlavami svěšenými, pohybují stará Kaštanka a pes Vjun, přezdívaný tak pro

svou černou barvu a tělo dlouhé jako lasička. Ten Vjun je neobyčejně uctivý a mazlivý, stejně sladce se dívá na své i na cizí, ale důvěry si neužívá. Pod jeho uctivostí a pokorou se skrývá nejjezuitštější zlomyslnost. Nikdo se nedovede líp vhodnou chvíli vplížit a chňapnout za nohu, vlézt do ledovny nebo ukrást mužikovi slepici. Už mu několikrát přerazili zadní nohy, dvakrát ho pověsili, každý týden ho zbili až k smrti, ale vždycky ožije.

Teď, nejspíš, dědeček stojí u vrat, mžourá očima na jasně rudá okna vesnického kostelíka a, podupávaje plstěnými botami, žertuje s čeledí. Klapačku má přivázanou k pasu. Rozhodí rukama, krčí se zimou a, staroušky hihňavě, štípe hned službu, hned kuchařku.

„Dáme si šňupnout tabák?“ říká a nastaví babám svoji tabatěrku.

Baby šňupnou a kýchnou. Dědeček propukne v nepopsatelné nadšení, zalije se veselým smíchem a volá:

„Odlep, přimrzlo!“

Dávají šňupnout tabák i psům. Kaštanka kýchne, krčí tlamičku a uraženě odejde stranou. Vjun ovšem z uctivosti nekýchá a vrtí ocasem. A počasí je nádherné. Vzduch je tichý, průzračný a svěží. Noc je temná, ale vidí se celá vesnice s bílými střechami a stužkami kouře stoupajícími z komínů, stromy postříbřené jinovatkou, závěje. Celé nebe je poseto vesele mihotajícími hvězdami a Mléčná dráha se rýsuje tak zřetelně, jako by ji před svátkem umyli a vydrhli sněhem…

Vaňka vzdychl, namočil péro a pokračoval v psaní:

„A včera mi dali nakládačku. Hospodář mě vyvlekl za vlasy na dvůr a napráskal mi švajcarem za to, že jsem houpal jejich mimino v kolébce a nechtěně usnul. A v týdnu mi hospodyně nařídila vyčistit sledě, a já jsem začal od ocasu, a ona vzala toho sledě a jeho tlamou mě začala tahat po hubě. Tovaryši se mi posmívají, posílají mě do krčmy pro vodku a nakazují mi krást u pánů okurky, a hospodář mě bije, čím mu přijde pod ruku. A jídlo žádné není. Ráno dávají chleba, k obědu kaši a k večeři zase chleba, a co se týká čaje nebo šči, to hostnoši sami hl-

tají. A spát mi káží v předsíni, a když jejich mimino pláče, tak já vůbec nespím, jen houpu kolébkou. Milý dědečku, buď boží milostivý, vem mě odsud domů, do vesnice, nemám už žádnou možnost... Klaním se ti k nohám a budu věčně Pánaboha prosit, vem mě odsud, jinak umřu...“

Vaňka pokřivil ústa, otřel si černou pěstičkou oči a zavzlykal.

„Já ti budu tabák třít,“ pokračoval, „Pánaboha prosit, a jestli co, bij mě jak sidorovu kozu. A jestli si myslíš, že pro mě není místo, tak já pro Krista Pána poprosím u přiručího, abych mu čistil boty, nebo půjdu místo Feďky za pasáka. Dědečku milý, nemám žádnou možnost, prostě smrt. Chtěl jsem už pěšky utéct do vesnice, ale boty nemám a mrazu se bojím. A až vyrostu velký, za to tě budu krmit a nikomu nedám ti ublížit, a když umřeš, budu se za tvou duši modlit, zrovna tak jako za mámu Pelageju.

A Moskva je velké město. Domy jsou samé panské a koní je spousta, a ovcí není, a psi nejsou zlí. S hvězdou tady kluci nechodí a na kůr zpívat nikoho nepouštějí, a jednou jsem viděl v jednom krámu v okně udice se prodávají rovnou s vlascem, na všelijakou rybu, moc stojící za to, dokonce je jeden takový háček, že udrží pudového sumce. A viděl jsem i krámy, kde pušky všelijaké, zrovna jako pánovy, takže určitě po stu rublech každá... A v řeznictvích jsou tetřevi a jeřabí, a zajíci, ale v jakém místě je střílejí, to kupčíci nepovídají.

Milý dědečku, až budou u pánů stromeček s dárečky, vem mi pozlacený oříšek a schovej ho do zelené truhličky. Popros ji slečny Olgy Ignaťjevny, řekni, pro Vaňku.“

Vaňka křečovitě vzdechl a zase upřel oči na okno. Vzpomněl si, že pro stromeček pro pány vždycky chodil do lesa dědeček a brával s sebou vnuka. Veselý byl ten čas! Dědeček krákal, mráz krákal, a dívajíc se na ně, krákal i Vaňka. Dřív než pokácel stromeček, dědeček si vykouřil fajfku, dlouho si šňupal tabák, popichoval zkřehlého Vaňušku... Mladé stromky, zabalené v jinovatce, stály nehnutě a čekaly, který

z nich bude umírat? Odkud se vzal, odkud ne, přes závěje střelou letěl zajíc… Dědeček se neudržel, aby nekřikl:

„Drž, drž… drž! Ach, kuso-prdelatý ďáble!“

Pokácený stromeček dědeček vlekl do panského domu, a tam se pustili do jeho zdobení… Nejvíc se u něho horlila slečna Olga Ignaťjevna, Vaňkova miláček. Když ještě žila Vaňkova matka Pelageja a sloužila u pánů jako komorná, Olga Ignaťjevna krmila Vaňku karamelami a z nedostatku zábavy ho naučila číst, psát, počítat do sta a dokonce tančit kadrilu. Když Pelageja umřela, sirotka Vaňku odstrkli do čeledínské kuchyně k dědečkovi, a z kuchyně do Moskvy k ševci Alachinovi…

„Přijeď, milý dědečku,“ pokračoval Vaňka. „Pro Krista Pána tě prosím, vem mě odsud. Smiluj se nade mnou, sirotou nešťastným, jinak mě všichni bijí a jíst se mi strašně chce, a smutek takový, že se to nedá povídat, pořád pláču. A nedávno hospodář kopytem po hlavě mi dal, že jsem spadl a sotva se probral. Zkažený můj život, horší než každý pes… A ještě se klaním Aleně, křivému Jegorkovi i kočímu, a harmoniku moji nikomu nedávej. Zůstávám tvůj vnuk Ivan Žukov, milý dědečku přijeď.“

Vaňka složil počtvrté popsaný list a vložil ho do obálky, koupené den předtím za kopejku… Pomyslel chvilku a namočil péro a napsal adresu:

Na vesnici dědečkovi.

Pak se poškrábal, zamyslel se a dopsal: „Konstantinu Makaryči“. Spokojen, že mu nikdo nebránil v psaní, nasadil si čepici a, aniž hodil přes sebe kožíšek, přímo v košili vyběhl na ulici…

Prodavači z řeznictví, kterých se vyptával den předtím, mu řekli, že dopisy se házejí do poštovních schránek, a ze schránek se rozvážejí po celé zemi na poštovních trojkách s opilými vozky a zvonivými zvoneč-

ky. Vaňka doběhl k první poštovní schránce a vložil drahocenný dopis do štěrbiny…

Ukolíben sladkými nadějemi, o hodinu později tvrdě spal… Snily se mu kamna. Na kamnech sedí dědeček, svěsiv bosé nohy, a čte dopis kuchařkám… Kolem kamen chodí Vjun a vrtí ocasem…

* * *

Spát se chce

Noc. Chůva Varka, děvčátko kolem třinácti let, houpá kolébku, v níž leží dítě, a sotva slyšitelně předříkává:

Hajej, nynej, hajej, nynej,
písničku ti zazpívám…

Před obrazem svatého hoří zelená lampička; přes celou místnost od rohu k rohu se táhne provaz, na němž visí plenky a velké černé kalhoty. Z lampičky padá na strop velká zelená skvrna, a plenky a kalhoty vrhají dlouhé stíny na kamna, na kolébku, na Varku… Když lampička začne mihotat, ta skvrna a stíny ožijí a dají se do pohybu, jako by zavál vítr. Dusno. Páchne tu šči a ševcovským materiálem.

Dítě pláče. Dávno už ochraptělo a vysílilo se pláčem, ale pořád křičí a kdoví kdy přestane. A Varce se chce spát. Oči se jí lepí, hlava jí padá, krk ji bolí. Nemůže pohnout ani víčky, ani rty, a zdá se jí, že se jí tvář vysušila a zdřevěněla, že se její hlava zmenšila na velikost špendlíkové hlavičky.

„Hajej, nynej, hajej, nynej," předříkává, „kašičku ti uvařím…"

V kamnech cvrká cvrček. Ve vedlejší místnosti, za dveřmi, pochrupují hospodář a tovaryš Afanasij… Kolébka žalostně vrže, Varka sama

předříkává — a všechno to splývá v noční, ukolébávající hudbu, kterou je tak sladké poslouchat, když ulehneš. Teď však ta hudba jen dráždí a tíží, protože vhání do dřímoty, a spát se nesmí; jestli Varka, nedej Bůh, usne, tak ji hospodáři zbijí.

Lampička mihotá. Zelená skvrna a stíny se dávají do pohybu, lezou do pootevřených, nehybných Varčiných očí a v jejím napůl usnulém mozku se skládají do mlhavých vidin. Vidí tmavá mračna, která se po nebi honí jedno za druhým a křičí jako dítě. Ale pak zafouká vítr, mračna zmizí, a Varka vidí širokou silnici, pokrytou řídkým blátem; po silnici se táhnou povozy, vlečou se lidé s uzlíky na zádech, pobíhají sem a tam jakési stíny; po obou stranách skrze studenou, nevlídnou mlhu probleskují lesy. Najednou lidé s uzlíky a stíny padají na zem do řídkého bláta. „Proč to?“ ptá se Varka. „Spát, spát!“ odpovídají jí. A oni usnou tvrdě, spí sladce, a na telegrafních drátech sedí vrány a straky, křičí jako dítě a snaží se je probudit.

„Hajej, nynej, hajej, nynej, písničku ti zazpívám…“ předříkává Varka a vidí sebe v temné, dusné chalupě.

Na podlaze se tam převaluje její zesnulý otec Jefim Stěpanov. Ona ho nevidí, ale slyší, jak se bolestí válí po podlaze a sténá. Má, jak sám říká, „rozehranou kýlu“. Bolest je tak silná, že nemůže vyslovit ani jediné slovo a jen vtahuje do sebe vzduch a cvaká zuby bubnovou dávku:

„Bu-bu-bu-bu…“

Matka Pelageja utekla do usedlosti za pány říci, že Jefim umírá. Je už dávno pryč a bylo by načase, aby se vrátila. Varka leží na peci, nespí a naslouchá otcovu „bu-bu-bu“. Pak je slyšet, že někdo přijel k chalupě. To páni poslali mladého doktora, který přijel k nim z města na návštěvu. Doktor vstupuje do chalupy; v šeru ho není vidět, ale je slyšet, jak kašle a cvaká dveřmi.

„Zapalte oheň,“ řekne.

„Bu-bu-bu…“ odpoví Jefim.

Pelageja se vrhne ke kamnům a hledá střepinku se zápalkami. Minutu projde v tichu. Doktor, pokopav se v kapsách, škrtne svojí sirkou.

„Hned, pane, hned," řekne Pelageja, vyběhne z chalupy a za chvíli se vrací s ohořelou svíčkou.

Tváře Jefimovy jsou růžové, oči se mu lesknou a pohled má nějak zvláštně ostrý, jako by Jefim viděl skrz chalupu i doktora.

„Nu, co? Co jsi si vymyslel?" říká doktor a sklání se k němu. „Eh! Jak dlouho to máš?"

„Co, pane? Umírat, vaše blahorodí, přišel čas... Nebýt mi mezi živými..."

„Dost už nesmyslů... Vyléčíme!"

„To jak uznáte, vaše blahorodí, pokorně děkujeme, ale my tomu rozumíme... Když přišla smrt, co s tím..."

Doktor se asi čtvrt hodiny patlá s Jefimem; pak se zvedne a řekne:

„Nic nenadělám... Musíš do nemocnice, tam ti udělají operaci. Hned jeď... Určitě jeď! Trošku pozdě je, v nemocnici všichni spí, ale to nic, dám ti dopisek. Slyšíš?"

„Pane, a čím on má jet?" řekne Pelageja. „My koně nemáme."

„Nic, požádám pány, dají koně."

Doktor odejde, svíčka zhasne, a zase je slyšet „bu-bu-bu"... Za půl hodiny k chalupě někdo přijede. Páni poslali kočár, aby jel do nemocnice. Jefim se zvedá a jede...

A pak nastává hezké, jasné ráno. Pelageja není doma: šla do nemocnice se zeptat, co je s Jefimem. Někde pláče dítě, a Varka slyší, jak někdo jejím hlasem zpívá:

„Hajej, nynej, hajej, nynej, písničku ti zazpívám..."

Vrací se Pelageja; žehná se a šeptá:

„V noci mu to vpravili, a k ránu Bohu duši odevzdal... Království nebeské, věčný pokoj... Prý to pozdě zachytili... Mělo to být dřív..."

Varka jde do lesa a tam pláče, ale najednou ji někdo přetáhne přes zátylek takovou silou, že čelem narazí do břízy. Zvedne oči a vidí před

sebou hospodáře-ševce.

„Co to děláš, zavšivená?“ řekne. „Dítě pláče, a ty spíš?“

Bolestivě ji škubne za ucho, a ona třepe hlavou, houpá kolébku a předříkává svou písničku. Zelená skvrna a stíny z kalhot a plenek se zachvívají, mihotají jí, a brzy se zase zmocňují jejího mozku. Opět vidí silnici, pokrytou řídkým blátem. Lidé s uzlíky na zádech a stíny jsou roztaženi a tvrdě spí. Při pohledu na ně se Varce vášnivě chce spát; lehla by si s rozkoší, ale matka Pelageja jde vedle a popohání ji. Obě spěchají do města se najmout.

„Dejte almužničku pro Krista Pána!“ prosí matka kolemjdoucí. „Prokažte božské milosrdenství, páni milosrdní!“

„Dej sem to dítě!“ odpoví jí něčí známý hlas. „Dej sem to dítě!“ opakuje týž hlas, ale už naštvaně a ostře. „Slyšíš, podlá?“

Varka vyskočí a, rozhlédnuvši se, chápe, oč jde: žádná silnice není, Pelageja není, ani kolemjdoucí nejsou, a stojí uprostřed světničky jen hospodyně, která přišla nakrmit své dítě. Zatímco tlustá, širokoramenná hospodyně krmí a konejší dítě, Varka stojí, dívá se na ni a čeká, až skončí. A za okny už modrá vzduch, stíny a zelená skvrna na stropě znatelně blednou. Brzy ráno.

„Vem si ho!“ řekne hospodyně a zapíná si na prsou košili. „Pláče. Nejspíš ho uřkli.“

Varka vezme dítě, položí ho do kolébky a znovu začíná houpat. Zelená skvrna a stíny ponenáhlu mizejí, a už nikdo nemá kam jí lézt do hlavy a zahalovat jí mozek. A spát se chce jako předtím, strašně se chce! Varka položí hlavu na okraj kolébky a houpá celým tělem, aby přemohla spánek, ale oči se stejně lepí a hlava je těžká.

„Varko, zatop v kamnech!“ ozve se za dveřmi hospodářův hlas.

To znamená, že už je čas vstávat a dát se do práce. Varka opustí kolébku a běží do kůlny pro dřevo. Je ráda. Když člověk běhá a chodí, nechce se mu spát tak jako v sedě. Přinese dřevo, zatopí v kamnech

a cítí, jak se jí uvolňuje zdřevěnělý obličej a jak se jí vyjasňují myšlenky.

„Varko, postav samovar!“ křikne hospodyně.

Varka štípe třísku, ale sotva ji stačí zapálit a strčit do samovaru, ozve se nový příkaz:

„Varko, vyčisti pánovi galoše!“

Sedne si na zem, čistí galoše a myslí si, že by bylo pěkné strčit hlavu do velké, hluboké galoše a trochu si v ní podřímat… A najednou galoše roste, nafukuje se, naplňuje celou místnost. Varka upustí kartáček, ale hned třepe hlavou, vyvaluje oči a snaží se dívat tak, aby jí předměty před očima nerostly a nehýbaly se.

„Varko, umyj zvenku schody, protože se před zákazníky stydím!“

Varka myje schody, uklízí pokoje, pak zatopí v další peci a běží do krámu. Práce je spousta, ani minutu volna.

Ale nic není tak těžké jako stát na jednom místě před kuchyňským stolem a loupat brambory. Hlavu to táhne ke stolu, brambory se v očích komíhají, nůž padá z rukou, a kolem chodí tlustá, naštvaná hospodyně s vyhrnutými rukávy a mluví tak hlasitě, že zvoní v uších. Trápivě také obsluhovat u oběda, prát, šít. Jsou chvíle, kdy se chce nehledět na nic, zhroutit se na podlahu a spát.

Den uplyne. Pozorujíc, jak tmavnou okna, Varka si stiskne dřevěnějící spánky a usmívá se, ani neví proč. Večerní šero hladí její slepící se oči a slibuje jí blízký, tvrdý spánek. Večer k hospodářům přijdou hosté.

„Varko, postav samovar!“ křikne hospodyně.

Samovar u hospodářů je malý, a než se hosté napijí čaje, musí se ohřát snad pětkrát. Po čaji Varka stojí celou hodinu na jednom místě, dívá se na hosty a čeká na příkazy.

„Varko, běž koupit tři láhve piva!“

Vyrazí z místa a snaží se běžet rychleji, aby zahnala spánek.

„Varko, běž pro vodku! Varko, kde je zátkovač? Varko, vyčisti slaneček!“

Ale konečně hosté odešli; světla se zhasínají, hospodáři jdou spát.

„Varko, pohoupej dítě!“ ozve se poslední příkaz.

V kamnech cvrká cvrček; zelená skvrna na stropě a stíny z kalhot a plenek znovu lezou do pootevřených Varčiných očí, mihotají a zahalují jí hlavu.

„Hajej, nynej, hajej, nynej,“ předříkává, „písničku ti zazpívám…“

A dítě křičí a vysiluje se křikem. Varka vidí zase blátivou silnici, lidi s uzlíky, Pelageju, otce Jefima. Všechno chápe, všechny poznává, ale polospánkem nemůže nijak pochopit tu sílu, která ji svazuje za ruce i za nohy, tiskne ji a brání jí žít. Rozhlíží se, hledá tu sílu, aby se jí zbavila, ale nenachází ji. Konečně, vyčerpaná, napne všechny své síly a zrak, dívá se nahoru na mihotající se zelenou skvrnu a, naslouchajíc křiku, najde nepřítele, který jí brání žít.

Ten nepřítel je — dítě.

Zasměje se. Diví se: jak to, že dřív nemohla pochopit takovou maličkost? Zelená skvrna, stíny i cvrček se, zdá se, také smějí a diví.

Falešné přesvědčení se zmocňuje Varky. Vstává ze stoličky a, široce se usmívajíc, nemrkajíc očima, přechází po pokoji. Je jí příjemně a lechtivě při pomyšlení, že se za chvíli zbaví toho dítěte, které ji svazuje za ruce a za nohy… Zabít dítě, a pak spát, spát, spát…

Smějíc se, pomrkávajíc a hrozíc zelené skvrně prsty, Varka se po špičkách blíží ke kolébce a sklání se k dítěti. Zadusivši ho, rychle si lehne na podlahu, směje se radostí, že si teď smí spát, a za minutu už spí tvrdě, jako mrtvá…

Student

Počasí bylo zpočátku dobré, tiché. Zpívali kosi, a nedaleko v mokřinách cosi živého teskně houkalo, jako by foukalo do prázdné láhve. Přetáhl jeden sluka a rána z pušky po něm zahrála v jarním vzduchu dunivě a vesele. Když se však v lese setmělo, náhle a nevhod zafoukl od východu studený, pronikavý vítr, všechno utichlo. Na kalužích se natáhly ledové jehly, a v lese se stalo neútulno, hluše a nelidově. Zavonělo zimou.

Ivan Velikopolský, student duchovní akademie, syn kostelnického pomocníka, vracel se z posedu domů a šel pořád zaplaveným lukem po pěšině. Prsty mu zdřevěněly a tvář mu hořela od větru. Zdálo se mu, že ten znenadále nastalý chlad narušil ve všem řád a soulad, že i samotné přírodě je úzko, a proto se večerní tma zhoustla rychleji, než měla. Všude bylo pusto a nějak zvlášť ponuře. Jenom na vdovských zahradách u řeky se třpytilo světlo; daleko kolem a tam, kde byla vesnice, asi čtyři versty daleko, bylo všechno utopeno v studené večerní mlze. Student si vzpomněl, že když odcházel z domu, matka seděla v předsíni na podlaze bosá a čistila samovar, otec ležel na peci a kašlal; při příležitosti Velkého pátku se doma nic nevařilo, a trápivě se chtělo jíst. A teď, krčíc se zimou, student myslel na to, že právě takový

vítr vál i za Rurika, i za Ivana Hrozného, i za Petra, a že za nich byla stejná lítá bída, hlad, stejně děravé slaměné střechy, nevědomost, tesknota, stejná pustota kolem, tma, pocit tísně — všechny tyhle hrůzy byly, jsou a budou, a od toho, že projde ještě tisíc let, se život lepším nestane. A nechtělo se mu domů.

Zahrady se jmenovaly vdovské proto, že je udržovaly dvě vdovy, matka a dcera. Oheň hořel vysokým plamenem s praskotem a daleko kolem osvětloval zoranou zemi. Vdova Vasilisa, vysoká, oplácaná stařena v mužském polokožichu, stála u ohně a zamyšleně se dívala do plamenů; její dcera Lukerja, drobná, od neštovic poďobaná, s hloupou tváří, seděla na zemi a myla kotel a lžíce. Zjevně právě povečeřely. Byly slyšet mužské hlasy; to místní dělníci u řeky napájeli koně.

„Tak nám se zima vrátila," řekl student, přistoupiv k ohni. „Dobrý večer!"

Vasilisa se zachvěla, ale hned ho poznala a přívětivě se usmála.

„Nepoznala, Bůh s tebou," řekla. „Bohatý budeš."

Promluvili spolu. Vasilisa, žena světa znalá, která kdysi sloužila u pánů jako kojná a potom chůva, mluvila jemně a nescházel jí z tváře po celou dobu mírný, usedlý úsměv; její dcera Lukerja, vesnická žena, utlačovaná mužem, jen mžourala na studenta a mlčela, a výraz měla divný, jako hluchoněmá.

„Zrovna tak se v chladnou noc hřál u ohně apoštol Petr," řekl student, natahuje k ohni ruce. „Takže i tehdy byla zima. Ach, jaká to byla strašná noc, bábo! Nad všechno teskná, dlouhá noc!"

Rozhlédl se do tmy, trhavě potřásl hlavou a zeptal se:

„Byla jsi při dvanácti evangeliích?"

„Byla," odpověděla Vasilisa.

„Jestli si vzpomínáš, při poslední večeři Petr řekl Ježíši: ‚S tebou jsem připraven i do žaláře, i na smrt.' A Pán mu na to: ‚Pravím ti, Petře, nezazpívá dnes kohout, než mě třikrát zapřeš, že mě neznáš.' Po večeři Ježíš smrtelně tesknil v zahradě a modlil se, a nebohý Petr

ztratil duševní sílu, zeslábl, víčka mu zatěžkala, a nemohl nijak přemoci spánek. Spal. Potom, slyšela jsi, Jidáš v tutéž noc políbil Ježíše a vydal ho mučitelům. Vedli ho svázaného k velekněz i a bili ho, a Petr, vyčerpaný, utýraný touhou a úzkostí, chápeš, nevyspalý, předtuchy, že se vzápětí na zemi stane cosi strašného, šel za nimi… Vášnivě, bez paměti miloval Ježíše, a teď viděl zdáli, jak ho bijí…“

Lukerja odložila lžíce a upřela nehybný pohled na studenta.

„Přišli k velekněz i,“ pokračoval, „Ježíše začali vyslýchat, a dělníci mezitím rozdělali uprostřed nádvoří oheň, protože bylo zima, a hřáli se. S nimi u ohně stál i Petr a také se hřál, přesně jako já teď. Jedna žena, když ho uviděla, řekla: ‚I tenhle byl s Ježíšem,‘ to jest, že i jeho je třeba vést k výslechu. A všichni dělníci, kteří byli u ohně, se na něho podívali nejspíš podezřívavě a přísně, protože se zmátl a řekl: ‚Já ho neznám.‘ Za chvíli ho zase někdo poznal jako jednoho z Ježíšových učedníků a řekl: ‚I ty jsi jeden z nich.‘ Ale on zase zapřel. A potřetí se k němu někdo obrátil: ‚Copak jsem tě dneska nevidel s ním v zahradě?‘ Potřetí zapřel. A hned po tom zapření zazpíval kohout, a Petr, podívav se zdáli na Ježíše, vzpomněl si na slova, která mu řekl u večeře… Vzpomněl si, procitl, odešel ze dvora a hořce, hořce se rozplakal. V evangeliu je psáno: ‚A vyšel ven a plakal hořce.‘ Představuji si: tichá, tichá, temná, temná zahrada, a v tichu je sotva slyšet tlumené vzlyky…“

Student si povzdechl a zamyslel se. Dál se usmívajíc, Vasilisa najednou zavzlykala, slzy, veliké, hojné, jí tekly po tvářích, a zakryla si rukávem tvář před ohněm, jako by se za své slzy styděla, a Lukerja, dívající se nehybně na studenta, zrudla a výraz měla těžký, napjatý, jako člověk, který zadržuje silnou bolest.

Dělníci se vraceli od řeky, a jeden z nich na koni byl už blízko a světlo ohně se na něm chvělo. Student popřál vdovám dobrou noc a šel dál. A opět nastala tma a začaly zebat ruce. Fučel surový vítr,

zima se vskutku vracela, a nedalo se poznat, že pozítří jsou Velikonoce.

Teď student myslel na Vasilisu: jestliže se rozplakala, pak všechno, co se dělo oné strašné noci s Petrem, má k ní nějaký vztah…

Ohlédl se. Osamocený oheň klidně mihotal v tmě, a vedle něho už nebylo lidí vidět. Student si znovu pomyslel, že pokud Vasilisa plakala a její dcera se zmátla, pak zjevně to, co teď právě vyprávěl, co se dělo před devatenácti stoletími, má vztah k přítomnosti — k oběma těm ženám a pravděpodobně k té opuštěné vesnici, k němu samotnému, ke všem lidem. Když stařena plakala, pak ne proto, že on umí dojímavě vyprávět, nýbrž proto, že Petr je jí blízký, a protože ji celou bytostí zajímá, co se dělo v Petrově duši.

A radost se najednou rozvlnila v jeho duši, a dokonce se na minutu zastavil, aby popadl dech. Minulost, myslel si, je spojena s přítomností nepřetržitým řetězem událostí, vyplývajících jedna z druhé. A zdálo se mu, že právě viděl oba konce toho řetězu: dotkl se jednoho konce, a zachvěl se druhý.

A když se převážel pramicí přes řeku a potom, stoupaje do kopce, díval se na svou rodnou vesnici a na západ, kde se úzkou pruhou třpytila studená ohnivá záře, myslel na to, že pravda a krása, které směrovaly lidský život tam v zahradě a na dvoře veleknězi, pokračovaly nepřetržitě až do dnešního dne a zjevně vždy tvořily to hlavní v lidském životě a vůbec na zemi; a pocit mládí, zdraví, síly — bylo mu teprve dvaadvacet — a nevýslovně sladké čekání štěstí, neznámého, tajemného štěstí, se ho pomalu zmocňovaly, a život se mu zdál nádherným, úžasným a plným vyššího smyslu.

* * *

Rothschildovy housle

Městečko bylo malé, horší než vesnice, a žili v něm skoro samí staříci, kteří umírali tak zřídka, že z toho šla hlava kolem. Do nemocnice i do vězení bylo potřeba velmi málo rakví. Jedním slovem, obchody se nedařily. Kdyby byl Jakov Ivanov truhlářem rakví v gubernském městě, pravděpodobně by měl vlastní dům a lidé by mu říkali Jakove Matvěji; tady v městečku mu říkali prostě Jakove, pouliční přezdívku měl z nějakého důvodu Bronza, a žil chudě jako prostý mužik, v malé staré chalupě, kde byla jen jedna místnost, a v té místnosti se vešli on, Marfa, pec, dvoumanželská postel, rakve, hoblice a celé hospodářství.

Jakov dělal rakve dobré, pevné. Pro mužiky a maloměšťany je dělal podle své vlastní velikosti a ani jednou se nespletl, poněvadž vyššího a mocnějšího než on nikde nebylo člověka, dokonce ani ve vězení, ačkoli už mu bylo sedmdesát let. Pro šlechtické a pro ženy dělal rakve na míru a používal k tomu železný aršín. Zakázky na dětské rakvičky přijímal velmi nerad a dělal je rovnou bez míry, s pohrdáním, a pokaždé když dostal peníze za práci, řekl:

„Přiznám se, nemám rád tyhle hlouposti."

Kromě řemesla mu malý příjem přinášela také hra na housle. V městečku na svatbách obvykle hrál židovský orchestr, který řídil klempíř

Moiseji Iljič Šachkes, bral si pro sebe víc než polovinu příjmu. Jelikož Jakov hrál na housle velmi dobře, zvláště ruské písně, Šachkes ho občas zval do orchestru s platbou po padesáti kopejkách za den, nepočítaje v to dary od hostů. Když Bronza seděl v orchestru, nejdřív se mu potila a nachajářela tvář; bylo horko, páchlo česnekem až k zadušení, housle vřeštěly, u pravého ucha chraptěl kontrabas, u levého plakala flétna, na kterou hrál ryšavý vyzáblý žid s celou síťkou červených a modrých žilek v obličeji, nosící jméno slavného boháče Rothschilda. A tenhle zatracený žid uměl i to nejveselejší zahrát žalostně. Bez jakéhokoli zjevného důvodu v sobě Jakov pomalu rozdmychával nenávist a pohrdání vůči židům a zvlášť vůči Rothschildovi; začínal se naň navážet, nadávat mu nehezkými slovy, a jednou ho dokonce chtěl zbít, a Rothschild se urazil a hleděl na něho divoce:

„Kdybych vás nerespektoval pro váš talent, dávno byste u mne vyletěl oknem."

Pak se rozplakal. Proto Bronzu zvali do orchestru nečasto, jen v případě nejvyšší nouze, když chyběl někdo z Židů.

Jakov nikdy nebýval v dobré náladě, poněvadž pořád musel snášet strašné ztráty. Například v neděli a o svátcích byl hřích pracovat, pondělí — den těžký, a tak se v roce dalo dohromady kolem dvou set dní, kdy nevyhnutelně musel sedět se složenýma rukama. A to jsou přece jaké ztráty! Jestli někdo ve městě dělal svatbu bez muziky, nebo Šachkes Jakova nepozval, byla to také ztráta. Policejní dozorce byl dva roky nemocný a chřadl, a Jakov netrpělivě čekal, až umře, ale dozorce odjel do gubernského města se léčit a tam zemřel. A je po ztrátě, nejméně za deset rublů, protože rakev by se musela dělat drahá, s brokátem. Myšlenky na ztráty Jakova trápily zvlášť v noci; kladl si vedle sebe na postel housle, a když všelijaké hlouposti lezly do hlavy, dotýkal se strun, housle v temnotě vydávaly zvuk, a ulevovalo se mu.

Šestého května minulého roku Marfa najednou onemocněla. Stařena těžce dýchala, pila hodně vody a potácela se, ale přesto ráno sama

zatopila a dokonce šla pro vodu. K večeru však ulehla. Jakov celý den hrál na housle; když se úplně setmělo, vzal knížku, do níž si každý den zapisoval své ztráty, a z nudy začal dělat roční uzávěrku. Vyšlo přes tisíc rublů. To ho tak otřáslo, že třískl kuličkovým počítadlem o podlahu a zadupal nohama. Pak zvedl počítadlo a znovu dlouho cvakal a hluboce, napjatě vzdychal. Tvář měl rudou a mokrou od potu. Myslel na to, že kdyby těch tisíc ztracených rublů dal do banky, za rok by se mu úroků nahromadilo nejméně — čtyřicet rublů. Čili i těch čtyřicet rublů je ztráta. Jedním slovem, kam se obrátíš, všude jenom ztráty a nic víc.

„Jakove!“ zavolala náhle Marfa. „Umírám!“

Ohlédl se po ženě. Tvář měla růžovou od horečky, neobyčejně jasnou a radostnou. Bronza, který byl zvyklý vždycky vidět její tvář bledou, bojácnou a nešťastnou, se zmátl. Vypadalo to, jako by opravdu umírala a byla ráda, že konečně odchází navěky z téhle chalupy, od rakví, od Jakova… A dívala se do stropu a pohybovala rty, a výraz měla šťastný, jako by viděla smrt, svoji vysvoboditelku, a šeptala si s ní.

Byl už svit, oknem bylo vidět, jak hoří ranní zora. Dívaje se na stařenu, Jakov si z jakéhosi důvodu vzpomněl, že za celý život ji, zdá se, ani jednou nepohladil, nepolitoval, ani jednou ho nenapadlo koupit jí šátek nebo přinést ze svatby něco sladkého, a jenom na ni řval, hartusil kvůli ztrátám, vrhal se na ni s pěstmi; pravda, nikdy ji nebil, ale přece ji děsil, a ona pokaždé strnula strachem. Ano, nenechal ji pít čaj, protože i tak jsou výdaje velké, a ona pila jenom horkou vodu. A pochopil, odkud se u ní bere teď tak zvláštní, radostný výraz, a bylo mu úzko.

Když se dočkal rána, vzal si od souseda koně a odvezl Marfu do nemocnice. Tam bylo pacientů málo a proto musel čekat jen krátce, asi tři hodiny. K jeho veliké spokojenosti tentokrát pacienty přijímal nikoli doktor, který byl sám nemocný, nýbrž felčar Maxim Nikolajič, sta-

řík, o němž ve městě všichni říkali, že ačkoli pije a pere se, rozumí tomu víc než doktor.

„Zdravíme," řekl Jakov, uváděje stařenu do přijímací. „Promiňte, že vás pořád obtěžujeme, Maxime Nikolajiči, s našimi hloupostmi. Hle, račte vidět, moje subjektíčko zanemohlo. Družka života, jak se tomu říká, promiňte za to vyjádření…"

Zamračiv se šedivým obočím a hladě si licousy, felčar začal stařenu prohlížet, a ona seděla na stoličce zhrbená, vyzáblá, s ostrým nosem a otevřenými ústy, podobala se v profilu ptáku, kterému se chce pít.

„M-ano… Tak…" pomalu pronesl felčar a vzdechl. „Chřipka, nebo možná horečka. Teď po městě chodí tyfus. Co víc? Stařenka si pobyla, chvála Bohu… Kolik jí je?"

„Bez roku sedmdesát, Maxime Nikolajiči."

„Co víc? Pobyla si stařenka. Je čas vědět míru."

„Jistě, spravedlivě ráčíte podotknout, Maxime Nikolajiči," řekl Jakov, zdvořile se usmívaje, „a hluboce vám děkujeme za vaši laskavost, ale dovolte mi říct, i každému hmyzu se chce žít."

„Co všechno!" řekl felčar takovým tónem, jako by na něm záviselo, žije-li stařena, nebo zemře. „Tak hle, milý, budeš jí přikládat na hlavu studený obklad a dej jí tyto prášky, dva denně. A sbohem, bonžur."

Podle výrazu jeho tváře Jakov viděl, že věc je zlá a že už žádnými prášky se nepomůže; teď mu bylo jasné, že Marfa umře velmi brzy, dnes-zítra. Lehce felčara postrčil pod loket, mrkl okem a řekl polohlasně:

„Mělo by se jí, Maxime Nikolajiči, pustit žilou pomocí baněk."

„Nemám čas, nemám čas, milý. Vezmi si svoji stařenu a jdi s Bohem. Sbohem."

„Prokažte mi tu milost," prosil Jakov. „Sám ráčíte vědět, kdyby ji, řekněme, bolelo břicho nebo nějaká vnitřnost, pak bych uznal prášky a kapky, ale u ní je přece nachlazení! Při nachlazení je první věc — hnát krev, Maxime Nikolajiči."

A felčar už volal následujícího pacienta a do přijímací vcházela baba s klukem.

„Jdi, jdi…“ řekl Jakovovi a zamračil se. „Není co dělat stíny.“

„V tom případě jí dejte aspoň pijavice! Učiňte, aby za vás věčně Bůh prosila!“

Felčar se rozpálil a křikl:

„Promluv ještě! Tele hloupé…“

Jakov se také rozpálil a zrudl, ale neřekl ani slovo, vzal Marfu pod paží a vyvedl ji z přijímací. Teprve když nasedali do vozu, přísně a posměšně pohlédl na nemocnici a řekl:

„Nasazeli vás tu umělců! Boháčovi určitě baňky nasadil, ale pro chudáka i jednu pijavici lituje. Herodové!“

Když přijeli domů, Marfa po vstupu do chalupy stála minut deset a držela se pece. Zdálo se jí, že jestli si lehne, Jakov bude mluvit o ztrátách a nadávat jí, že pořád leží a nechce pracovat. A Jakov se na ni díval s nudou a vzpomínal, že zítra je sv. Jana Teologa, pozítří sv. Mikuláše Zázračného, a potom neděle, pak pondělí — den těžký. Čtyři dny se nebude smět pracovat, a Marfa určitě umře v některém z těchto dní; takže rakev je nutno dělat dnes. Vzal svůj železný aršín, přistoupil ke stařeně a sejmul z ní míru. Pak si ona lehla, a on se pokřižoval a začal dělat rakev.

Když byla práce skončena, Bronza si nasadil brýle a zapsal do své knížky:

„Marfě Ivanové rakev — dva rubly čtyřicet kopejek.“

A vzdechl. Stařena celou dobu ležela mlčky se zavřenýma očima. Ale večer, když se setmělo, najednou stařík zavolala.

„Pamatuješ, Jakove?“ zeptala se, dívajíc se na něho radostně. „Pamatuješ, před padesáti lety nám Bůh dal děvčátko s plavými vlásky? Seděli jsme spolu u říčky a zpívali písně… pod vrbou.“ A s hořkým úsměvem dodala: „Zemřelo to děvčátko.“

Jakov napnul paměť, ale nijak si nemohl vzpomenout ani na děvčátko, ani na vrbu.

„To se ti zdá," řekl.

Přišel pop, přijímal a soborval. Potom Marfa začala mumlat něco nesrozumitelného a k ránu skonala.

Stařeny-sousedky ji umyly, oblékly a do rakve ji položily. Aby nemusel platit žalmistovi, Jakov sám četl žaltář, a za hrobeček od něho nic nevzali, protože hřbitovní hlídač byl jeho kmotr. Čtyři mužici nesli rakev až na hřbitov, ale ne za peníze, nýbrž z úcty. Za rakví šly stařeny, žebráci, dvě juróďivé, kolemjdoucí lidé se pobožně žehnali... A Jakov byl velmi spokojený, že všechno proběhlo tak čestně, slušně a levně a pro nikoho ne urážlivě. Loučíc se naposledy s Marfou, dotkl se rukou rakve a pomyslel si: „Dobrá práce!"

Ale když se vracel ze hřbitova, zmocnil se ho silný smutek. Něco se mu nedělalo dobře: dech byl horký a těžký, zeslábly nohy, chtělo se mu pít. A navíc mu lezly do hlavy všelijaké myšlenky. Vzpomněl si zas, že za celý svůj život ani jednou Marfu nelitoval, nepohladil. Dvaapadesát let, co žili v jedné chalupě, se táhlo dlouho, dlouho, ale nějak vyšlo, že za celou tu dobu na ni ani jednou nepomyslel, nevšímal si jí, jako by byla kočka nebo pes. A přitom každý den topila v peci, vařila a pekla, chodila pro vodu, štípala dříví, spala s ním v jedné posteli, a když se vracel opilý ze svateb, pokaždé s úctou pověsila jeho housle na stěnu a uložila ho spát, a to všechno mlčky, s plachým, pečlivým výrazem.

Vstříc Jakovovi, usmívaje se a klaně se, šel Rothschild.

„Já vás hledám, strejčku!" řekl. „Klaní vám Mojseji Iljič a říkají, abyste k nim ihned přišel."

Jakovovi nebylo do toho. Chtělo se mu plakat.

„Zmiz!" řekl a šel dál.

„Jak je to možné?" ulekl se Rothschild a utíkal napřed. „Mojseji Iljič se budou urážet! Řekli ihned!"

Jakovovi připadlo odporné, že Žid lapá po dechu, mrká, a že má tolik ryšavých pih. A bylo odporné dívat se na jeho zelený kabátec s tmavými záplatami a na celou jeho křehkou, nenápadnou postavu.

„Co se mi strkáš do cesty, česneku?“ křikl Jakov. „Nelez mi do očí!“

Žid se naštval a také křikl:

„Ale vi prosim ne tak hlasitě, nebo mi vi letite přes plot!“

„Pryč z očí!“ zařval Jakov a vrhl se na něho s pěstmi. „Nedá se žít od zavšivených!“

Rothschild zemdlel strachem, přikrčil se a mával rukama nad hlavou, jako by se bránil ranám, pak vyskočil a utekl pryč, co jen mohl. Při běhu poskakoval, mával rukama, a bylo vidět, jak se mu chvěje dlouhá, hubená záda. Kluci se zaradovali příležitostí a dali se za ním s křikem: „Žid! Žid!“ Taky psi se za ním dali s štěkáním. Někdo zarehotal, pak zapískal, psi zaštěkali hlasitěji a sjednoceněji… Pak nejspíš pes Rothschilda kousl, protože bylo slyšet zoufalý, bolestný výkřik.

Jakov se chvíli procházel po obecní pastvině, pak šel po kraji města kam oči vedly, a kluci křičeli: „Bronza jde! Bronza jde!“ A tady je řeka. Tu s pištěním pobíhali ptáci-pisíci, kejhaly kachny. Slunce silně připékalo, a od vody vycházel takový lesk, že z toho bolely oči. Jakov prošel pěšinkou podél břehu a viděl, jak z koupaliště vyšla oplácaná červenolící dáma, a pomyslel si o ní: „Hle, vydra!“ Nedaleko od koupaliště kluci chytali na maso raky; když ho uviděli, začali vztekle křičet: „Bronza! Bronza!“ A tam je široká stará vrba s obrovskou dutinou, a na ní vraní hnízda… A najednou v Jakovově paměti, jako živé, vyrostlo děvčátko s plavými vlásky a vrba, o které mluvila Marfa. Ano, to je ta samá vrba — zelená, tichá, teskná… Jak zestárla, ubohá!

Posadil se pod ni a začal vzpomínat. Na druhém břehu, kde teď zaplavená louka, tehdy stál velký březový les, a támhle na té lysé hoře, co se vidí na obzoru, se modral starý, starý borový háj. Po řece pluly bárky. A teď je všechno rovné a hladké, a na druhém břehu stojí jen jediná bříza, mladá a štíhlá jako slečna, a na řece jsou jen kachny a husy,

a nevypadá to, že by tu někdy pluly bárky. Zdá se, že proti dřívějšku i husí ubylo. Jakov zavřel oči, a v jeho představivosti se jedno proti druhému nesly ohromné zástupy bílých hus.

Nechápal, jak to vyšlo, že za posledních čtyřicet nebo padesát let svého života ani jednou nebyl u řeky, a jestliže třeba byl, nevšímal si jí. Vždyť řeka je slušná, ne nějaká titěrná; na ní bychom si mohli pořídit rybolov a ryby prodávat kupcům, úředníkům a bufetáři na stanici a pak dávat peníze do banky; mohli bychom plavat lodí od statku ke statku a hrát na housle, a lid každého stavu by platil peníze; mohli bychom zkusit zase provozovat bárky — to je lepší než dělat rakve; konečně bychom mohli chovat husy, zabíjet je a v zimě posílat do Moskvy; jenom peří ročně by vyneslo asi deset rublů. Ale on si toho nevšiml, nic z toho neudělal. Jaké ztráty! Ach, jaké ztráty! A kdyby všechno dohromady — i ryby chytat, i na housle hrát, i bárky provozovat, i husy zabíjet, jaký by to byl kapitál! Ale nic z toho nebylo ani ve snu, život prošel bez užitku, bez jakéhokoli potěšení, propadl zbytečně, ani za kousek tabáku; vpředu už nic nezbylo, a podíváš se zpátky — tam nic kromě ztrát, a tak hrozných, že z toho dokonce mrazí. A proč člověk nemůže žít tak, aby nebyly tyhle ztráty a škody? Ptá se: proč podsekli březový háj a borový les? Proč zbytečně leží ladem pastvina? Proč lidé vždycky dělají právě to, co by neměli? Proč Jakov celý život hartusil, řval, vrhal se s pěstmi, ubližoval své ženě a — ptá se — za jakým účelem předtím vylekal a urazil toho Žida? Proč vůbec lidé jeden druhému překážejí žít? Vždyť z toho jsou takové ztráty! Takové strašné ztráty! Kdyby nebyla nenávist a zlost, lidé by jeden z druhého měli obrovský prospěch.

Večer a v noci se mu zdály o děvčátku, vrbě, rybě, zabitých husách a Marfě, podobné v profilu ptáku, kterému se chce pít, a bledé, žalostné tváři Rothschilda, a jakési tlamy se blížily ze všech stran a mumlaly o ztrátách. Převaloval se z boku na bok a asi pětkrát vstal z postele, aby si zahrál na housle.

Ráno se stěží zvedl a šel do nemocnice. Týž Maxim Nikolajič mu nařídil přikládat na hlavu studený obklad, dal prášky, a z výrazu jeho tváře a z tónu Jakov pochopil, že věc je zlá a že už žádnými prášky nepomůže. Jdouc potom domů, uvažoval, že ze smrti plyne jen samý prospěch: netřeba ani jíst, ani pít, ani platit daně, ani ubližovat lidem, a jelikož člověk leží v hrobečku ne rok, ale stovky, tisíce let, pak, pokud spočítáš, prospěch bude obrovský. Ze života — pro člověka ztráta, a ze smrti — prospěch. Tahle úvaha je, pravda, správná, ale přece jen urážlivá a hořká: proč je na světě tak zvláštní řád, že život, který se člověku dává pouze jednou, prochází bez užitku?

Nebylo líto umírat, ale jen co doma uviděl housle, sevřelo se mu srdce a bylo mu jich líto. Housle nemůžeš vzít s sebou do hrobu, a ted zůstanou osiřelé a stane se s nimi totéž, co s březovým hájem a borovým lesem. Všechno na tomto světě zanikalo a zanikat bude! Jakov vyšel z chalupy a sedl si na práh, tiskl si housle k hrudi. Myslíc na promarněný, ztrátový život, začal hrát, ani sám nevěděl co, ale vyšlo to žalostně a dojímavě, a slzy mu tekly po tvářích. A čím usilovněji myslel, tím truchlivěji housle zpívaly.

Zavrzlo petlice jednou a podruhé, a v brance se objevil Rothschild. Polovinu dvora prošel smělý, ale když uviděl Jakova, náhle se zastavil, celý se schoulil a, nejspíš strachem, začal rukama dělat takové znaky, jako by chtěl na prstech ukázat, kolik je teď hodin.

„Pojď blíž, nic ti není," řekl Jakov vlídně a pokynul mu. „Pojď!"

Dívaje se nedůvěřivě a se strachem, Rothschild začal přistupovat a zastavil se od něho na sáh.

„Udělejte milost, nebijte mě!" řekl a schýlil se. „Mojseji Iljič mě zase poslali. Neboj se, řekli, jdi zase k Jakovovi a řekni, povídali, že bez něj to nijak nejde. Ve středu je švatba... Ano! Pan Šapovalov vydávají dceru za hodného člověka... A švatba bude bohatá, u-u!" dodal Žid a přimhouřil jedno oko.

„Nemůžu…“ promluvil Jakov těžce dýchaje. „Onemocněl jsem, bratře.“

A znovu zahrál, a slzy mu kapaly z očí na housle. Rothschild pozorně poslouchal, stojící k němu bokem a majíc paže zkřížené na hrudi. Vyděšený, nechápavý výraz na jeho tváři se postupně proměňoval ve smutný a trpící, obrátil oči v sloup, jako by prožíval mučivé nadšení, a pronesl: „Vachchch!…“ A slzy mu pomalu stekly po tvářích a kapaly na zelený kabátec.

A pak celý den Jakov ležel a smutnil. Když ho večer pop při zpovědi zeptal, zda si za sebou nepamatuje nějaký zvláštní hřích, on, napínaje slábnoucí paměť, znovu si vybavil nešťastnou tvář Marfy a zoufalý křik Žida, kterého kousl pes, a řekl stěží slyšitelně:

„Housle dejte Rothschildovi.“

„Dobrá,“ odpověděl pop.

A teď ve městě všichni se ptají: odkud má Rothschild tak dobré housle? Koupil si je, nebo ukradl, nebo možná se k němu dostaly jako zástava? Dávno už nechal flétnu a hraje teď jen na housle. Zpod jeho smyčce plynou stejně žalostné zvuky jako kdysi z flétny, ale když se snaží opakovat, co hrál Jakov, sedící na prahu, vychází mu něco tak tesknéhо a smutného, že posluchači pláčou, a on sám nakonec obrací oči v sloup a říká: „Vachchch!…“ A ta nová píseň se tak zalíbila ve městě, že Rothschilda zvou k sobě napřeskáčku kupci a úředníci a nutí ho ji hrát desetkrát za sebou.

* * *

Člověk v pouzdře

Na samém okraji vesnice Mironosické si v kůlně starosty Prokofije zařídili nocleh zpoždění lovci. Byli jenom dva: zvěrolékař Ivan Ivanyč a učitel gymnázia Burkin. Ivan Ivanyč měl poněkud zvláštní, dvojité příjmení — Čimša-Himalajskij, které mu vůbec neslušelo, a v celé gubernii se mu říkalo prostě jménem a otčestvem; žil nedaleko od města na koňské farmě a přijel teď na lov, aby se nadýchal čistého vzduchu. Učitel gymnázia Burkin zas každé léto trávil u hrabat P. a v této krajině byl už dávno jako doma.

Nespali. Ivan Ivanyč, vysoký, vyzáblý stařík s dlouhými vousy, seděl venku u vchodu a kouřil dýmku; svítil na něho měsíc. Burkin ležel uvnitř na seně, a v šeru ho nebylo vidět.

Vyprávěli si rozličné příběhy. Mimo jiné hovořili o tom, že starostova žena Mavra, ženská zdravá a ne hloupá, za celý svůj život nebyla nikde dál než ve své rodné vesnici, nikdy neviděla ani město, ani železnici, a posledních deset let vysedávala za pecí a vycházela ven jen v noci.

„Co je na tom divného!“ řekl Burkin. „Lidí přirozeně samotářských, kteří se jako rak-poustevník nebo hlemýžď snaží schovat do své ulity, není na tomto světě málo. Možná jde o atavismus, návrat do doby, kdy

předek člověka ještě nebyl společenským živočichem a žil samotářsky v brloze, nebo je to prostě jedna z rozmanitostí lidské povahy — kdo ví? Nejsem přírodopisec a není moje věc dotýkat se takových otázek; chci jen říci, že lidé jako Mavra nejsou vzácností. Vždyť nemusíme chodit daleko, před dvěma měsíci u nás ve městě umřel jistý Belikov, učitel řečtiny, můj kolega. Jistě jste o něm slyšel. Byl pozoruhodný tím, že vždycky, i za velmi dobrého počasí, vycházel v galoších a s deštníkem a nutně v teplém kabátě podšitém vatou. Deštník měl v pouzdře, hodinky v pouzdře ze šedé zámiše, a když vytahoval kapesní nožík, aby si naostřil tužku, i ten nožík měl v pouzdérku; a dokonce tvář jako by měl v pouzdře, protože ji pořád schovával za zvednutý límec. Nosil tmavé brýle, fufajku, do uší si cpal vatu, a když si bral drožkáře, přikazoval zvednout střechu. Jedním slovem, u toho člověka se dalo pozorovat trvalé a nepřekonatelné nutkání obklopit sám sebe obalem, vytvořit si, abych tak řekl, pouzdro, které by ho osamotilo, chránilo před vnějšími vlivy. Skutečnost ho dráždila, děsila, držela v trvalém neklidu, a snad proto, aby ospravedlnil tuhle svoji bázlivost, svůj odpor k přítomnosti, vždycky chválil minulost a to, co nikdy nebylo; a mrtvé jazyky, které vyučoval, byly pro něho v podstatě stejné galoše a deštník, kam se před skutečným životem schovával."

„Ach, jak zní, jak krásná je řečtina!" říkal se sladkým výrazem, a jakoby na důkaz svých slov, přimhouřil oko, zvedl prst a vyslovil: „Antropos!"

A i svou myšlenku se Belikov snažil zavřít do pouzdra. Pro něho byly jasné jen oběžníky a novinové články, v nichž se něco zakazovalo. Když se v oběžníku zakazovalo žákům vycházet na ulici po deváté hodině večer, nebo v nějakém článku se zakazovala tělesná láska, pro něho to bylo jasné, určité; zakázáno — a hotovo. V dovolení a povolení se mu však vždycky skrýval pochybný prvek, cosi nedovyřčeného a mlhavého. Když se ve městě povolovala divadelní společnost, nebo čítárna, nebo čajovna, kroutil hlavou a tiše říkal:

„Ono jistě, tak jak tak, všechno je to krásné, jen aby z toho něco nevzešlo."

Jakékoli porušování, odchylky, odpadnutí od pravidel ho uváděly do zasmušilosti, i když, zdálo by se, jaká je mu po tom? Jestli některý z kolegů zmeškal pobožnost, nebo došly zvěsti o nějakém kousku gymnazistů, nebo viděli třídní dámu pozdě večer s důstojníkem, hned se velmi rozrušil a pořád říkal, jen aby z toho něco nevzešlo. A na pedagogických poradách nás jednoduše tlačil svou opatrností, podezíravostí a svými ryze pouzdrovými úvahami o tom, že v mužském a ženském gymnáziu se mládež chová špatně, moc hlučí ve třídách — ach, jen aby to nedolehlo k představenstvu, ach, jen aby z toho nic nevzešlo — a že kdyby se z druhé třídy vyloučil Petrov a ze čtvrté Jegorov, bylo by to velmi dobré. A co pak? Svými povzdechy, kvílením, svými tmavými brýlemi na bledém, drobném obličeji — víte, drobném obličeji jako u tchoře — nás všechny tlačil, a my ustupovali, snižovali Petrovovi a Jegorovovi známku z chování, posílali je do karceru a nakonec jsme vylučovali i Petrova, i Jegorova. Měl zvláštní zvyk — chodit po našich bytech. Přijde za učitelem, sedne si a mlčí a jakoby cosi vyhlíží. Posedí tak mlčky hodinu nebo dvě a odejde. Tomuhle on říkal „udržování dobrých vztahů s kolegy", a chodit k nám a sedět tam pro něho zjevně bylo těžké, a chodil k nám jen proto, že to považoval za kolegiální povinnost. My, učitelé, jsme se ho báli. Dokonce i ředitel se bál. Posuďte: naši učitelé jsou lidé přemýšlející, hluboce slušní, vychovaní na Turgeněvovi a Ščedrinovi, a přitom tenhle mužíček, chodící vždycky v galoších a s deštníkem, držel celé gymnázium v rukou patnáct let! Co gymnázium? Celé město! Naše dámy po sobotách domácí představení nepořádaly, bály se, aby se to nedozvěděl; a duchovenstvo se před ním ostýchalo jíst masité jídlo a hrát karty. Pod vlivem takových lidí jako Belikov se za posledních deset až patnáct let v našem městě začali bát všeho. Bojí se nahlas mluvit, posílat dopisy, seznamovat se, číst knihy, bojí se pomáhat chudým, učit číst a psát…

Ivan Ivanyč chtěl něco říci, zakašlal, ale nejprve si zapálil dýmku, podíval se na měsíc a potom teprve řekl rozvážně:

„Ano. Lidé přemýšlející, slušní, čtou Ščedrina a Turgeněva, různé Buckly a tak dále, a přitom jsme se podřídili, trpěli jsme to… Tak to je."

„Belikov bydlel v tomtéž domě, kde jsem bydlel já," pokračoval Burkin, „na témž podlaží, dveře proti dveřím, často jsme se vídali, a já znal jeho domácí život. A doma to byla stejná historie: župan, čepka, okenice, závory, celá řada zákazů, omezení, a — ach, jen aby z toho nic nevzešlo! Jíst postní je škodlivé, a nepostní nelze, protože by snad řekli, že Belikov nedrží posty, a tak jedl candáta na kravském másle — jídlo nepostní, ale nelze říct, že by bylo masité. Ženskou službu nedržel ze strachu, aby o něm nemysleli špatně, a držel kuchaře Afanasije, stařík asi šedesátiletého, nestřízlivého a trochu praštěného, který kdysi sloužil jako důstojnický sluha a uměl jakž takž vařit. Afanasij obvykle stál u dveří, zkřížené ruce, a vždycky s hlubokým povzdechem mumlal totéž:

„Mnoho se jich dneska rozlezlo!"

Ložnici měl Belikov maličkou jako krabička, postel měla baldachýn. Jak ulehal, ukrýval se s hlavou; bylo horko, dusno, do zavřených dveří bušil vítr, v peci hučelo; slyšely se povzdechy z kuchyně, povzdechy zlověstné…

A pod přikrývkou mu bylo úzko. Bál se, jen aby z toho nic nevzešlo, aby ho Afanasij nepodřezal, aby neprošel zlodějem, a potom celou noc viděl neklidné sny, a ráno, když jsme spolu šli do gymnázia, byl smutný, bledý, a bylo vidět, že lidnaté gymnázium, do kterého šel, bylo pro něho strašné, odporné celou jeho bytostí, a že jít po mém boku bylo pro něho, člověka od přírody samotářského, těžké.

„Příliš u nás v třídách hlučí," říkával, jakoby hledal vysvětlení svého těžkého pocitu. „Pod úroveň."

A tenhle učitel řečtiny, tenhle člověk v pouzdře, představte si, se málem oženil.

Ivan Ivanyč se rychle ohlédl do kůlny a řekl:

„Žertujete!“

„Ano, málem se oženil, jakkoli to zní podivně. Jmenovali k nám nového učitele dějepisu a zeměpisu, jistého Kovaljenka, Michaila Savviče, z Ukrajinců. Přijel ne sám, ale se sestrou Vareňkou. On mladý, vysoký, snědý, s obrovskýma rukama, a z obličeje je vidět, že mluví basem, a skutečně, hlas jako z sudu: bů-bů-bů… A ona už ne mladá, kolem třiceti, ale také vysoká, štíhlá, s černým obočím, červenolíčka — jedním slovem, žádná slečna, ale marmeláda, a tak rozpustilá, hlasitá, pořád zpívá ukrajinské romance a hýká smíchy. Hned jak co, zahyme hlasitým smíchem: cha-cha-cha! První, pořádné seznámení s Kovaljenky u nás, pamatuji si, bylo na ředitelových jmeninách. Mezi přísnými, napjatě nudnými pedagogy, kteří i na jmeniny chodí z povinnosti, najednou vidíme — nová Afrodita se zrodila z pěny: chodí v bok, hýká smíchy, zpívá, tančí… S citem zazpívala *Vijut viitry*, pak ještě romanci, a ještě, a nás všechny očarovala — všechny, dokonce i Belikova. Přisedl si k ní a řekl sladce se usmívaje:

„Ukrajinština svou něhou a příjemnou zvučností připomíná starořečtinu.“

To jí polichotilo, a začala mu s nadšením a přesvědčivostí vyprávět, že v Haďjackém újezdě má statek, a na statku žije mamka, a tam jsou takové hrušky, takové melouny, takové tykve! Ukrajinci říkají dýni „tykev“, a výčepům „šinok“, a vaří u nich boršč s rajčaty a lilky, „tak chutný, tak chutný, až hrůza!“

Poslouchali jsme, poslouchali, a najednou nás všechny osvítila táž myšlenka.

„A pěkně by bylo je oženit,“ řekla mi tiše ředitelova paní.

Všichni jsme si z nějakého důvodu vzpomněli, že náš Belikov není ženatý, a teď nám přišlo divné, že jsme si dosud takovou podrobnost

v jeho životě nějak nevšímali. Jak se vůbec vztahuje k ženě, jak si pro sebe řeší tuhle zásadní otázku? Dřív nás to vůbec nezajímalo; snad jsme ani nepřipouštěli myšlenku, že člověk, který v každém počasí chodí v galoších a spí pod baldachýnem, může milovat.

„Jemu je už přes čtyřicet, a jí třicet…“ vysvětlila svou myšlenku ředitelova paní. „Zdá se mi, že by si ho vzala.“

Co se u nás na provincii z nudy jen nedělá, co nepotřebných blbostí! A to proto, že se vůbec nedělá to, co je potřeba. Nu, k čemu nám najednou bylo potřeba ženit toho Belikova, kterého si ani představit v ženatém stavu nedalo? Ředitelova paní, inspektorova paní a všechny naše gymnaziální dámy ožily, dokonce zkrásněly, jakoby najednou uviděly smysl života. Ředitelova paní bere v divadle lóži, a hledíme — v její lóži sedí Vareňka s okázalým vějířem, zářící, šťastná, a vedle ní Belikov, maličký, scvrklý, jako kdyby ho z domu vyvlekli kleštěmi. Pořádám večírek, a dámy žádají, abych nutně pozval i Belikova a Vareňku. Jedním slovem, stroj se rozjel. Ukázalo se, že Vareňka proti vdavkám nic nemá. Žít u bratra pro ni nebylo moc veselé, pořád se po celé dny jen hádali a nadávali si. Hle, scéna: jde Kovaljenko po ulici, vysoký, zdravý tyran, ve vyšívané košili, chuchvalec vlasů mu zpod čapky padá na čelo; v jedné ruce svazek knih, v druhé tlustá sukatá hůl. Za ním jde sestra, taky s knihami.

„Ale ty jsi, Michajliku, tohle nečetl!“ dohaduje se nahlas. „Já ti říkám, přísahám, tohle jsi vůbec nečetl!“

„A já ti říkám, že jsem to četl!“ křičí Kovaljenko, kleče holí po chodníku.

„Ach, pane bože, Minčiku! Proč se vztekáš, vždyť je to zásadní rozhovor.“

„A já ti říkám, že jsem to četl!“ křičí ještě hlasitěji Kovaljenko.

A doma, jak jen někdo cizí, hned přestřelka. Takový život ji nejspíš omrzel, chtělo se jí vlastního kouta, a i věk je nutno vzít v úvahu; tam už vybírat není čas, vdáš se za kohokoli, i za učitele řečtiny. A je nutno

říci, pro většinu našich slečen je úplně jedno, za koho se vdají, hlavně že se vdají. Jak nebylo bylo, Vareňka začala našemu Belikovovi projevovat zjevnou náklonnost.

A Belikov? Chodil ke Kovaljenkovi zrovna tak jako k nám. Přijde, posadí se a mlčí. On mlčí, a Vareňka mu zpívá *Vijut viitry*, nebo se na něho zamyšleně dívá svýma tmavýma očima, nebo se najednou rozesměje:

„Cha-cha-cha!“

V milostných věcech, a zvláště v ženitbě, hraje nutkání velkou roli. Všichni — i kolegové, i dámy — začali Belikova ujišťovat, že se musí oženit, že mu nezbývá nic jiného v životě než se oženit; všichni jsme mu blahopřáli, mluvili vážnými tvářemi různé plytkosti, že manželství je, ano, krok vážný; navíc Vareňka nebyla ošklivá, byla zajímavá, byla dcerou statního rady a měla statek, a hlavně, byla to první žena, která se k němu zachovala laskavě, srdečně — hlava se mu zatočila a rozhodl se, že se opravdu musí oženit.

„Právě tady by se mu měly odebrat galoše a deštník,“ pronesl Ivan Ivanyč.

„Představte si, to se ukázalo nemožným. Postavil si na stůl Vareňčin portrét a pořád chodil ke mně a mluvil o Vareňce, o rodinném životě, o tom, že manželství je krok vážný, často chodil ke Kovaljenkům, ale způsob života nezměnil nijak. Dokonce naopak, rozhodnutí oženit se na něho zapůsobilo jakoby chorobně, zhubl, zbledl, a zdálo se, že se zavrtal do svého pouzdra ještě hlouběji.

„Varvara Savvišna se mi líbí,“ říkal mi se slabým křivým úsměvem, „a vím, že se každý člověk musí oženit, ale… všechno se to, víte, přihodilo jako najednou… Je nutno se zamyslet.“

„Co zde přemýšlet?“ říkám mu. „Ožeňte se, a je po všem.“

„Ne, manželství je krok vážný, nejdřív je nutno zvážit nastávající povinnosti, odpovědnost… aby pak z toho něco nevzešlo. Tohle mě tak znepokojuje, teď celou noc nespím. A, přiznám se, bojím se: ona

s bratrem mají nějaký divný způsob myšlení, uvažují nějak, víte, divně, a povahu má velmi rozpustilou. Oženíš se, a pak, nedej Bože, upadneš do nějakého průšvihu."

A nabídku ruky nedělal, všechno odkládal, k veliké mrzutosti ředitelovy paní i všech našich dám; pořád vážil nastávající povinnosti a odpovědnost, přitom se téměř každý den procházel s Vareňkou — snad si myslel, že se to v jeho pozici tak sluší — a chodil ke mně, aby se mnou mluvil o rodinném životě. A, se vší pravděpodobností, nakonec by nabídku učinil a byl by uzavřen jeden z těch zbytečných, hloupých sňatků, kterých se u nás z nudy a nedělání tisíce uzavírá, kdyby najednou nenastal případ. Je nutno povědět, že bratr Vareňky, Kovaljenko, Belikova nenáviděl od prvního dne znalosti a nemohl ho vystát.

„Nerozumím," říkal nám a krčil rameny, „nerozumím, jak toho fiškála, tu odpornou hubu, dokážete snášet. Eh, páni, jak u vás vůbec můžete žít! Atmosféra je u vás dusivá, mrzká. Copak jste pedagogové, učitelé? Jste úředničtí dřepouni, nemáte chrám vědy, ale úřad pro slušné chování, a kyselinou tu smrdí jako v policejní budce. Ne, bratři, pobudu s vámi ještě trochu a odjedu k sobě na statek a budu tam chytat raky a učit ukrajinské kluky. Odjedu, a vy zůstaňte tady se svým Jidášem, ať pukne."

Nebo propukal v smích, až k slzám, hned basem, hned tenkým pištivým hlasem, a ptal se mě, rozpřáhnuv ruce:

„Co u mě sedí? Co chce? Sedí a kouká."

Dokonce vymyslel pro Belikova přezdívku: „sedlák pavouk". A, pochopitelně, vyhýbali jsme se tomu, mluvit s ním o tom, že jeho sestra Vareňka se chystá za „sedláka pavouka". A když se mu jednou ředitelova paní zmínila, že by bylo dobré jeho sestru provdat za tak usedlého, všeobecně váženého člověka, jako je Belikov, zasmušil se a zabručel:

„To není moje věc. Ať si vezme třeba zmije, mně se do cizích věcí plést nelíbí."

Teď poslouchejte, co bylo dál. Jakýsi šibal namaloval karikaturu: jde Belikov v galoších, s vyhrnutými kalhotami, pod deštníkem, a vedle něho pod paží Vareňka; dole popisek: *zamilovaný antropos*. Výraz je zachycený, chápete, úžasně. Umělec musel pracovat určitě nejednu noc, protože všichni učitelé mužského a ženského gymnázia, učitelé semináře, úředníci — všichni dostali po jednom výtisku. Dostal i Belikov. Karikatura na něho zapůsobila co nejhorším dojmem.

Vycházíme spolu z domu — bylo to zrovna prvního května, neděle, a my všichni, učitelé a gymnazisti, jsme se smluvili sejít u gymnázia a potom spolu pěšky jít za město do háje — vycházíme, a on zelený, zasmušilejší než mrak.

„Jací jsou lidé nedobří, zlí!“ řekl, a rty se mu třásly.

Dokonce mi ho bylo líto. Jdeme, a najednou, představte si, hrne se na kole Kovaljenko, a za ním Vareňka, také na kole, červená, zpocená, ale veselá, radostná.

„A my,“ křičí, „jedeme napřed! Takové krásné počasí, takové krásné, že prostě hrůza!“

A oba zmizeli. Můj Belikov ze zeleného zbělel a zdál se zdřevěnělý. Zastavil se a dívá se na mě…

„Dovolte, co to má znamenat?“ zeptal se. „Nebo mě možná klame zrak? Copak se sluší, aby vyučující na gymnáziu a ženy jezdili na kole?“

„Co je na tom nepřístojného?“ řekl jsem. „Ať se vozí pro zdraví.“

„Jak to může být?“ vzkřikl, uděšen mým klidem. „Co to říkáte?!“

A tak ho to zasáhlo, že se nechtěl dál procházet, a vrátil se domů.

Druhého dne si pořád nervózně mnul ruce a chvěl se, a bylo mu to vidět na tváři. A z vyučování odešel, což se mu stalo poprvé v životě. A neobědval. A pod večer se oblékl do teplejšího, i když venku stálo úplně letní počasí, a dovlekl se ke Kovaljenkovým. Vareňka nebyla doma, zastihl jen bratra.

„Posaďte se, pokorně prosím," řekl Kovaljenko chladně a zamračil se; obličej měl pospávalý, zrovna si po obědě odpočíval a byl silně v špatné náladě.

Belikov posedlel mlčky deset minut a začal:

„Přišel jsem k vám, abych si ulevil na srdci. Je mi velmi, velmi těžko. Nějaký pasquilant mě namaloval směšným způsobem i jednu zvláštní osobu, nám oběma blízkou. Pokládám za povinnost vás ujistit, že já s tím nemám nic společného… Nedal jsem k takovému posměchu žádný popud — naopak, celou dobu jsem se choval jako zcela slušný člověk."

„Co jen vlastně chcete?"

„Chci jen jedno — varovat vás, Michaile Savviči. Vy jste mladý člověk, máte před sebou budoucnost, musíte se chovat velmi, velmi opatrně, a vy tolik zanedbáváte, ach, jak zanedbáváte! Chodíte ve vyšívané košili, pořád na ulici s nějakými knihami, a teď ještě to kolo. O tom, že vy a vaše sestra se vozíte na kole, se doví ředitel, pak to dojde k inspektorovi… Co z toho vzejde dobrého?"

„Jestli já i sestra se vozíme na kole, do toho nikomu nic není!" řekl Kovaljenko a zrudl. „A kdo bude strkat nos do mých domácích a rodinných věcí, toho pošlu k čertu."

Belikov zbledl a vstal.

„Jestli se mnou mluvíte takovým tónem, nemohu pokračovat," řekl. „A prosím vás, abyste se nikdy nevyjadřoval v mé přítomnosti takto o nadřízených. Musíte se k autoritám chovat s úctou."

„Copak jsem řekl o autoritách něco zlého?" zeptal se Kovaljenko a hleděl na něho vztekle. „Prosím, nechte mě na pokoji. Jsem čestný člověk a s takovým pánem, jako jste vy, si přát mluvit nebudu. Nemám rád donašeče."

Belikov nervózně hlasitě shrbl a začal se rychle oblékat, s výrazem hrůzy v obličeji. Vždyť poprvé v životě slyšel takové hrubosti.

„Můžete říkat, co se vám zlíbí," řekl, vycházíc z předsíně na odpočívadlo schodiště. „Musím vás jen upozornit: snad nás někdo slyšel, a abych nedošel chybného výkladu našeho rozhovoru a aby z toho něco nevzešlo, budu muset nahlásit panu řediteli obsah našeho rozhovoru… ve hlavních rysech. Jsem to povinen."

„Nahlásit? Jen jdi, nahlas!"

Kovaljenko ho popadl zezadu za límec a odstrčil ho, a Belikov se poroučel dolů ze schodů, duníc svými galošemi. Schody byly vysoké, strmé, ale doroloval se dolů bez úhony; vstal a sahl si na nos: jsou brýle celé? Ale právě ve chvíli, kdy se válel ze schodů, vešla Vareňka a s ní dvě dámy; stály dole a dívaly se — a pro Belikova to bylo ze všeho nejhorší. Lépe snad by bylo zlomit si vaz a obě nohy, než se stát posměškem; vždyť teď to pozná celé město, dojde to k řediteli, inspektorovi — ach, jen aby z toho nic nevzešlo! — nakreslí novou karikaturu, a nakonec to vše skončí tím, že rozkáží podat demisi…

Když se zvedl, Vareňka ho poznala, a dívajíc se na jeho směšnou tvář, pomuchlaný kabát, galoše, nechápajíc, oč jde, předpokládajíc, že spadl sám nechtěně, se neudržela a zahýkala smíchem na celý dům:

„Cha-cha-cha!"

A tímhle rozlehlým, přelévavým „cha-cha-cha" se završilo všechno: i námluvy, i pozemské bytí Belikova. Už neslyšel, co říkala Vareňka, a nic neviděl. Když se vrátil domů, nejprve odklidil ze stolu portrét, pak si lehl a víc už nevstal.

Asi za tři dny přišel ke mně Afanasij a zeptal se, zda není potřeba poslat pro doktora, prý se s pánem něco děje. Šel jsem k Belikovovi. Ležel pod baldachýnem, přikrytý dekou, a mlčel; zeptáš se ho, a on jenom ano nebo ne — a víc ani zvuku. On leží, a vedle brouzdá Afanasij, ponurý, zachmuřený, a hluboce vzdychá; a od něho páchne vodkou jako z krčmy.

Za měsíc Belikov zemřel. Pohřbili jsme ho všichni, to jest obě gymnázia a seminář. Teď, když ležel v rakvi, výraz měl krotký, milý, do-

konce veselý, jako by byl rád, že ho konečně uložili do pouzdra, z něhož už nikdy nevyjde. Ano, dosáhl svého ideálu! A jakoby na jeho počest bylo při pohřbu zamračené, deštivé počasí, a všichni jsme byli v galoších a s deštníky. Vareňka taky byla na pohřbu, a když se rakev spouštěla do hrobu, zavzlykla. Všiml jsem si, že Ukrajinky jen pláčou nebo chechtají, prostřední nálada u nich není.

Přiznám se, pohřbívat takové lidi, jako byl Belikov, je velké potěšení. Když jsme se vraceli ze hřbitova, měli jsme skromné postní fyziognomie; nikomu se nechtělo projevit ten pocit potěšení — pocit podobný tomu, který jsme zažívali dávno, dávno, ještě v dětství, kdy starší odjížděli z domu a my jsme hodinu nebo dvě pobíhali po zahradě a vychutnávali si úplnou svobodu. Ach, svoboda, svoboda! Dokonce náznak, dokonce slabá naděje na její možnost dává duši křídla, není-liž pravda?

Vrátili jsme se ze hřbitova v dobré náladě. Ale neuplynul ani týden, a život běžel po starém, stejně přísný, únavný, nesmyslný, život, oběžníkově nezakázaný, ale ani plně dovolený; lépe nebylo. A opravdu, Belikova pohřbili, ale kolik takových lidí v pouzdře ještě zůstalo, kolik jich ještě bude!

„Tak to je," řekl Ivan Ivanyč a zapálil si dýmku.

„Kolik jich ještě bude!" opakoval Burkin.

Učitel gymnázia vyšel z kůlny. Byl to člověk nevysokého vzrůstu, tlustý, úplně plešatý, s černým vousem téměř až k pasu; a s ním vyšli dva psi.

„Měsíc, měsíc!" řekl a díval se vzhůru.

Byla už půlnoc. Napravo bylo vidět celou vesnici, dlouhá ulice se táhla daleko, verst na pět. Všechno bylo ponořeno v tichém, hlubokém spánku; žádný pohyb, žádný zvuk, ani se nechce věřit, že by v přírodě mohlo být takové ticho. Když za měsíční noci vidíš širokou vesnickou ulici s jejími chalupami, stohy, uspanými vrbami, pak se na duši stane tiché; v tomhle svém pokoji, schovavši se ve stínech noci před prací,

starostmi a žalem, je ulice krotká, teskná, krásná, a zdá se, že i hvězdy na ni hledí laskavě a s dojetím, a že zlo už na zemi není a všechno je v pořádku. Nalevo z okraje vesnice začínalo pole; bylo vidět daleko, až k obzoru, a po celé šíři toho pole, zalitého měsíčním světlem, také žádný pohyb, žádný zvuk.

„Tak to je," opakoval Ivan Ivanyč. „A copak to, že žijeme ve městě v dusnu, v těsnotě, píšeme nepotřebné papíry, hrajeme vint — copak tohle není pouzdro? A to, že trávíme celý život mezi zahaleči, pleticháři, hloupými, prázdnými ženami, mluvíme a posloucháme různé nesmysly — copak tohle není pouzdro? Jestli chcete, povím vám jeden velmi poučný příběh."

„Ne, už je čas spát," řekl Burkin. „Zítra!"

Oba šli do kůlny a lehli si na seno. A oba se už přikryli a zdřímli si, když najednou se ozvaly lehké kroky: tup, tup... Někdo kráčel nedaleko kůlny; půjde kousek a zastaví se, a za minutu zase: tup, tup... Psi zavrčeli.

„To chodí Mavra," řekl Burkin.

Kroky utichly.

„Vidět a slyšet, jak lžou," pronesl Ivan Ivanyč, převaluje se na druhý bok, „a tebe nazývají hlupákem za to, že tuhle lež snášíš; snášet urážky, pokořování, nesmět otevřeně prohlásit, že jsi na straně čestných, svobodných lidí, a sám lhát, usmívat se, a všechno kvůli kousku chleba, kvůli teplému koutu, kvůli nějakému ouřadu, který nestojí za fajfku tabáku — ne, dál se takhle žít nedá!"

„Tak tohle už je z jiné opery, Ivane Ivanyči," řekl učitel. „Pojďme spát."

A za deset minut už Burkin spal. A Ivan Ivanyč se pořád převaloval z boku na bok a vzdychal, pak vstal, zase vyšel ven a usedl u dveří, zapálil si dýmku.

* * *

Angrešt

Už od časného rána celé nebe obložily dešťové mraky; bylo tiše, nebylo horko a bylo nudno, jak bývá v šedivé zamračené dny, kdy nad polem už dávno visí mraky, čekáš déšť, a ten nepřichází. Zvěrolékař Ivan Ivanyč a učitel gymnázia Burkin se už unavili chůzí a pole se jim zdálo nekonečné. Daleko vpředu byly sotva vidět větrné mlýny vesnice Mironosické, napravo se táhla a potom mizela daleko za vesnicí řada kopců, a oba věděli, že je to břeh řeky, že tam jsou luka, zelené vrby, usedlosti, a kdybyste si stoupli na jeden z kopců, odtud by bylo vidět stejně obrovské pole, telegraf a vlak, který zdáli vypadá jako lezoucí housenka, a za jasného počasí odtud bývá vidět i město. Teď, v tiché pohodě, kdy se celá příroda zdála krotká a zamyšlená, byli Ivan Ivanyč a Burkin prostoupeni láskou k tomuto poli a oba mysleli na to, jak velká, jak krásná je tato země.

„Minule, když jsme byli v kůlně u starosty Prokofije," řekl Burkin, „jste se chystal povídat nějaký příběh."

„Ano, chtěl jsem tehdy vyprávět o svém bratrovi."

Ivan Ivanyč protáhle vzdechl a zapálil si dýmčičku, aby začal vyprávět, ale zrovna v té chvíli začalo pršet. A za pět minut už lil silný déšť, dlouhotrvající, a bylo těžké předvídat, kdy skončí. Ivan Ivanyč a Burkin

se zastavili v rozpacích; psi, už mokří, stáli, ocasy stažené, a dívali se na ně s dojetím.

„Musíme se někam schovat," řekl Burkin. „Pojďme k Alechinovi. Je to blízko."

„Pojďme."

Odbočili stranou a šli pořád po posekaném poli, hned rovně, hned stáčeli se vpravo, až vyšli na cestu. Brzy se ukázaly topoly, sad, pak červené střechy sýpek; zableskla řeka a otevřel se pohled na širokou vodní plochu s mlýnem a bílým koupalištěm. Byla to Sofjino, kde žil Alechin.

Mlýn pracoval a přehlušoval šum deště; hráz se chvěla. Tam u povozů stáli mokří koně se svěšenými hlavami a chodili lidé, přikryti pytli. Bylo vlhko, špinavo, neútulno, a vodní plocha vypadala studeně, zle. Ivan Ivanyč a Burkin už cítili vlhkost, špínu, nepohodlí v celém těle, nohy zatěžkaly blátem, a když, přejdouce hráz, vystupovali k panským sýpkám, mlčeli, jako by se jeden na druhého zlobili.

V jedné ze sýpek šuměla fukar; dveře byly otevřené, a z nich valil prach. Na prahu stál sám Alechin, muž čtyřicátník, vysoký, oplácaný, s dlouhými vlasy, podobný spíš profesorovi nebo malíři než statkáři. Na sobě měl bílou, dávno nepranou košili s provazovým páskem, místo kalhot kalesony, a na botách také nalepené bláto a sláma. Nos a oči měl černé od prachu. Poznal Ivana Ivanyče a Burkina a, očividně, se velmi zaradoval.

„Prosím, páni, do domu," řekl a usmál se. „Hned, za minutku."

Dům byl velký, dvoupatrový. Alechin žil dole, ve dvou místnostech s valenou klenbou a s malými okny, kde kdysi žili pacholci; tam byl nábytek prostý a páchlo tam žitným chlebem, levnou vodkou a koňským postrojem. Nahoře v parádních pokojích býval zřídka, pouze když přijeli hosté. Ivana Ivanyče a Burkina v domě přivítala služka, mladá žena, tak krásná, že se oba naráz zastavili a podívali se jeden na druhého.

„Nemůžete si představit, jak jsem rád, že vás vidím, páni," říkal Alechin, vcházeje za nimi do předsíně. „Nečekal jsem to! Pelagejo," obrátil se ke služce, „dejte hostům něco na převlečení. A i já se převléknu. Jenom je nutno jít se nejdřív umýt, protože, zdá se, jsem se od jara neumyl. Nechcete, páni, do koupaliště, a zatím zde připraví?"

Krásná Pelageja, tak jemná a tak zdánlivě měkká, přinesla prostěradla a mýdlo, a Alechin s hosty šel do koupaliště.

„Ano, dávno jsem se neumýval," říkal, svlékaje se. „Koupaliště, jak vidíte, mám dobré, otec je ještě stavěl, ale umýt se nějak pořád není čas."

Sedl si na stupeň a namydlil si dlouhé vlasy a šíji, a voda kolem něho ztmavla do hněda.

„Ano, přiznám se..." promluvil Ivan Ivanyč významně a díval se mu na hlavu.

„Dávno jsem se neumýval..." opakoval Alechin pohoršen a znovu se namydlil, a voda kolem něho ztmavla jako inkoust.

Ivan Ivanyč vyšel ven, s hlukem se vrhl do vody a plaval pod deštěm, široce máchaje rukama, a od něho šly vlny, a na vlnách se houpaly bílé lekníny; doplaval až doprostřed vodní plochy a potopil se, a za minutu se objevil na jiném místě a plaval dál, a pořád se potápěl, snaže se dosáhnout dna. „Ach bože... Ach bože..." opakoval, naslouchaje potěšení. Doplaval ke mlýnu, o něčem si tam s mužiky promluvil a vrátil se, a uprostřed vody si lehl, nastavuje tvář dešti. Burkin a Alechin se už oblékli a chystali se odejít, a on pořád plaval a potápěl se.

„Ach bože..." říkal. „Ach, Pane smiluj se."

„Už dost!" křikl na něho Burkin.

Vrátili se do domu. A teprve když se ve velkém salonu nahoře zapálila lampa, a Burkin a Ivan Ivanyč, oblečení do hedvábných županů a teplých pantoflí, seděli v křeslech, a sám Alechin, umytý, učesaný, v novém kabátci, chodil po salonu, zjevně s potěšením pociťuje teplo, čistotu, suchý oblek, lehkou obuv, a když krásná Pelageja, nehlasně po

koberci kráčíc a jemně se usmívajíc, podávala na podnose čaj se zavařeninou — teprve tehdy začal Ivan Ivanyč vyprávět, a zdálo se, že ho neposlouchá jen Burkin a Alechin, ale také staré i mladé dámy a vojáci, kteří klidně a přísně hleděli ze zlatých rámů.

„Jsme dva bratři," začal, „já, Ivan Ivanyč, a druhý — Nikolaj Ivanyč, asi o dva roky mladší. Já jsem šel na vědu, stal jsem se zvěrolékařem, a Nikolaj už od devatenácti let seděl v krajské správě. Náš otec Čimša-Himalajskij byl z kantonistů, ale po vysloužení důstojnické hodnosti nám zanechal dědičné šlechtictví a jmění. Po jeho smrti nám jmění vzali za dluhy, ale, ať tak či onak, dětství jsme prožili na vesnici ve volnosti. My, zrovna jako venkovské děti, trávili dny i noci na poli, v lese, hlídali koně, trhali lýko, chytali ryby, a tak podobně... A víte, kdo aspoň jednou v životě chytil ježdíka nebo viděl na podzim stěhovavé drozdy, jak v jasné, chladné dny poletují nad vesnicí v hejnech, ten už není městský obyvatel, a až do smrti ho bude táhnout do volné přírody. Můj bratr se trápil v krajské správě. Roky plynuly, a on pořád seděl na jednom místě, psal pořád stejné papíry a myslel pořád na jedno a totéž, jak by se dostal na vesnici. A ten stesk se u něho pomalu změnil ve zřetelné přání, ve sen koupit si malý statek někde na břehu řeky nebo jezera.

Byl to dobrý, krotký člověk, měl jsem ho rád, ale s tím přáním zavřít se na celý život do vlastního statku jsem nikdy nesouhlasil. Je zvykem říkat, že člověku stačí jen tři aršíny země. Ale tři aršíny jsou potřeba mrtvole, ne člověku. A říká se také teď, že jestli naše inteligence má přitažlivost k zemi a směřuje k usedlostem, pak je to dobře. Ale ty usedlosti jsou totéž, co tři aršíny země. Odcházet z města, od boje, od životního ruchu, odcházet a schovávat se u sebe v usedlosti — tohle není život, tohle je egoismus, lenost, je to svého druhu mnišství, ale mnišství bez odříkání. Člověku není potřeba tří aršinů země, usedlosti, ale celá zeměkoule, celá příroda, kde na prostoru by mohl projevit všechny vlastnosti a zvláštnosti svého svobodného ducha.

Můj bratr Nikolaj, sedě u sebe v kanceláři, snil o tom, jak bude jíst svoje vlastní šči, z nichž jde taková chutná vůně po celém dvoře, jíst na zelené travičce, spát na sluníčku, sedět celé hodiny před vraty na lavičce a dívat se na pole a les. Zemědělské příručky a všelijaké rady v kalendářích byly jeho radostí, oblíbenou duševní potravou; rád četl i noviny, ale v nich četl pouze inzeráty, že se prodává tolik a tolik desjatin orné půdy a louky s usedlostí, řekou, sadem, mlýnem, s protékajícími rybníčky. A v hlavě se mu rýsovaly cestičky v sadu, květiny, ovoce, špačkárny, karasy v rybníčcích a, víte, všelijaké takové věcičky. Ty vysněné obrázky byly různé podle toho, jaký inzerát mu padl do oka, ale z nějakého důvodu v každém z nich byl nutně angrešt. Ani jedinou usedlost, ani jediný poetický kout si nedokázal představit bez toho, aby tam nebyl angrešt.

„Venkovský život má svoje výhody," říkával. „Sedíš na balkóně, piješ čaj, a na rybníku ti kachny plavou, voní to tak dobře a... a angrešt roste."

Kreslil si plán svého statku, a pokaždé mu na plánu vycházelo totéž: a) panský dům, b) chalupa pro čeleď, c) zahrádka, d) angrešt. Žil skoupě: nedojídal, nedopijal, oblékal se bůhvíjak, jako žebrák, a všechno šetřil a dával do banky. Strašně lakotil. Bylo mi líto se na něj dívat, dával jsem mu něco a posílal o svátcích, ale on i to schovával. Když se už jednou člověk upnul k myšlence, nic s tím nenaděláš.

Roky plynuly, přeložili ho do jiné gubernie, bylo mu už přes čtyřicet, a on pořád četl inzeráty v novinách a šetřil. Pak slyším, oženil se. Stále se stejným cílem, koupit si usedlost s angreštem, oženil se se starou, nehezkou vdovou, bez jakéhokoli citu, jen proto, že měla nějaké peníze. S ní také žil skoupě, držel ji na stravě podlomené, a její peníze dal do banky na své jméno. Předtím byla ženou poštmistra a byla u něho zvyklá na piroghy a nalévací likéry, a u druhého muže ani černého chleba dostatek neviděla; začala chřadnout z takového života a za tři roky vzala to a Bohu duši odevzdala. A pochopitelně můj bratr

ani minutu nemyslel na to, že má na její smrti vinu. Peníze, jako vodka, dělají z člověka podivína. U nás ve městě umíral kupec. Před smrtí si nechal podat talířek medu a snědl všechny své peníze a výherní losy spolu s medem, aby je nikdo nedostal. Jednou na nádraží jsem prohlížel stáda a v té chvíli jeden koňák spadl pod lokomotivu a ta mu uřízla nohu. Neseme ho na ošetřovnu, krev teče — hrozná věc — a on pořád prosí, aby mu nohu našli, a pořád se stará; v botě na uříznuté noze mu zůstalo dvacet rublů, aby o ně nepřišel.

„Tak tohle už je z jiné opery," řekl Burkin.

„Po smrti ženy," pokračoval Ivan Ivanyč, poté co se půl minuty zamyslel, „můj bratr začal vyhlížet jmění. Pravda, i když pět let vyhlížíš, nakonec se stejně spleteš a koupíš něco úplně jiného, než o čem jsi snil. Bratr Nikolaj si přes komisionáře, s převzetím dluhu, koupil sto dvanáct desjatin s panským domem, s chalupou pro čeleď, s parkem, ale bez ovocného sadu, bez angreštu, bez rybníčků s kačenkami; byla tam řeka, ale voda v ní byla barvy jako káva, protože na jedné straně statku byla cihlárna a na druhé — kostní prášek. Ale můj Nikolaj Ivanyč se moc netrápil; nechal si poslat dvacet keřů angreštu, zasadil je a začal žít jako statkář.

Minulý rok jsem se k němu rozjel na návštěvu. Pojedu, myslím si, podívám se, jak co a jak. V dopisech bratr nazýval svůj statek takto: Čumbarokolova Pustota, podtitul Himalajská. Přijel jsem do „Himalajské" po poledni. Bylo horko. Všude příkopy, ploty, ohrady, zasázené v řadách smrky — ani nevíš, kudy projet na dvůr, kam dát koně. Jdu k domu, a vstříc mi ryšavý pes, tlustý, podobný praseti. Chtěl by zaštěkat, ale leno. Vyšla z kuchyně kuchařka, bosá, tlustá, také podobná praseti, a řekla, že pán odpočívá po obědě. Jdu k bratrovi, sedí v posteli, kolena přikrytá dekou; zestárl, zpoplácal, zrozmazlil se; tváře, nos a rty mu padají dopředu — a hle, jen si poslechni, zachrochtá do deky.

Objali jsme se a trochu si zaplakali radostí a smutnou myšlenkou, že jsme kdysi byli mladí a teď jsme oba šediví a čas umírat. Oblékl se

a vedl mě ukázat svoje jmění.

„Nu, jak se tu máš?“ zeptal jsem se.

„Nic zvláštního, chvála Bohu, žiju dobře.“

To už nebyl ten bývalý bojácný chudák-úředník, ale skutečný statkář, pán. Už se tu zabydlel, přivykl si a užíval si; jedl hodně, v lázni se myl, tloustl, už se soudil s občinou a s oběma továrnami, a velmi se urážel, když ho mužici neoslovovali „vaše vysokoblahorodí“. A o duši se staral solidně, po pansku, a dobré skutky konal ne prostě, ale s důležitostí. A jaké dobré skutky? Léčil mužiky ze všech nemocí sodou a ricinovým olejem, a v den svých jmenin uprostřed vesnice sloužil prosbopěvnou bohoslužbu, a potom stavěl půlvedro vodky, myslel si, že se to tak sluší. Ach, to strašné půlvedro! Dneska tlustý statkář tahá mužiky k zemskému představenému za škody v obilí, a zítra, v slavnostní den, postaví jim půlvedro, a oni pijí a křičí hurá, a opilí mu padají k nohám. Změna života k lepšímu, nasycenost, nedělání vyvíjejí v ruském člověku samolibost, tu nejnestoudnější. Nikolaj Ivanyč, který se kdysi v krajské správě bál mít třeba jen soukromě vlastní názor, ted říkal pouze pravdy, a takovým tónem, jako by byl ministr: „Vzdělání je potřeba, ale pro lid je předčasné“, „tělesné tresty jsou obecně škodlivé, ale v některých případech jsou užitečné a nezastupitelné“.

„Já znám lid a umím s ním zacházet,“ říkal. „Mě lid má rád. Stačí mi pohnout prstem, a lid pro mě udělá všechno, co chci.“

A to všechno, všimněte si, pronesl s chytrým, dobrým úsměvem. Dvacetkrát opakoval „my šlechtici“, „já, jakožto šlechtic“; zjevně si už nevzpomínal, že náš dědeček byl mužik, a otec — voják. I naše příjmení Čimša-Himalajskij, v podstatě nesouladné, se mu teď zdálo zvučným, znamenitým a velmi příjemným.

Ale ne o něho jde, nýbrž o mě. Chci vám povědět, jaká se ve mně udála změna v těchto několika hodinách, co jsem byl u něho na statku. Večer, když jsme pili čaj, kuchařka přinesla na stůl plný talíř angreštu. Nebyl koupený, ale vlastní, posbíraný poprvé od té doby, co se zasadily

keře. Nikolaj Ivanyč se zasmál a minutu se díval na angrešt, mlčky, se slzami — nemohl vzrušením mluvit, potom si vložil do úst jednu kuličku, podíval se na mě s triumfem dítěte, které konečně dostalo svoji oblíbenou hračku, a řekl:

„Jak chutné!“

A chamtivě jedl a stále opakoval:

„Ach, jak chutné! Zkus to!“

Bylo to tvrdé a kyselé, ale, jak řekl Puškin, „tisíckrát víc nám než pravdy mnohé je vznešenější klam“. Viděl jsem šťastného člověka, jehož vysněný záměr se naplnil tak zřetelně, který dosáhl cíle v životě, získal, co chtěl, který byl spokojen se svým osudem, se sebou samým. K mým myšlenkám o lidském štěstí se vždycky z jakéhosi důvodu mísilo něco smutného, teď však, při pohledu na šťastného člověka, se mě zmocnil těžký pocit blízký zoufalství. Zvláště těžko mi bylo v noci. Postlali mi postel v místnosti vedle bratrovy ložnice, a bylo mi slyšet, jak nespí, jak vstává a chodí k talíři s angreštem a bere po kuličce. Uvažoval jsem: jak je, v podstatě, mnoho spokojených, šťastných lidí! Jaká je to drtivá síla! Podívejte se na tenhle život: nestoudnost a zahálení silných, nevědomost a dobytkovitost slabých, kolem bída nemožná, těsnota, degenerace, pijanství, pokrytectví, lež… Mezitím ve všech domech a na ulicích je ticho, klid; z padesáti tisíc žijících ve městě ani jeden, který by zařval, nahlas se vzbouřil. Vidíme ty, kteří chodí na trh pro potraviny, ve dne jedí, v noci spí, kteří říkají své nesmysly, žení se, stárnou, pokojně odvážejí na hřbitov své nebožtíky, ale nevidíme a neslyšíme ty, kdo trpí, a to, co je strašné v životě, se děje někde za kulisami. Všechno je tiché, klidné, a protestuje jen němá statistika: tolik a tolik se zbláznilo, tolik a tolik věder bylo vypito, tolik a tolik dětí zahynulo kvůli podvýživě… A takový řád je zjevně potřeba; zjevně, šťastný se cítí dobře jen proto, že nešťastní nesou svůj kříž mlčky, a bez tohoto mlčení by štěstí nebylo možné. To je obecná hypnóza. Je nutno, aby za dveřmi každého spokojeného, šťastného člověka stál někdo

s kladívkem a stále poklepem připomínal, že jsou nešťastní, že ať je sebešťastnější, život mu dřív nebo později ukáže své drápy, přijde pohroma — nemoc, bída, ztráty, a nikdo ho neuvidí a neuslyší, jako ted on nevidí a neslyší ostatní. Ale člověk s kladívkem není, šťastný si žije, a drobné životní starosti ho jen lehce rozruší, jako vítr osiku — a vše je v pořádku.

„Té noci mi bylo jasné, jak i já jsem byl spokojený a šťastný," pokračoval Ivan Ivanyč, vstávaje. „Já taky u oběda a na lovu kázal, jak žít, jak věřit, jak ovládat lid. Já taky říkal, že učení je světlo, že vzdělání je nutné, ale pro prosté lidi zatím stačí jen gramotnost. Svoboda je blaho, říkal jsem, bez ní to nejde, jako bez vzduchu, ale je nutno vyčkat. Ano, říkal jsem tak, a teď se ptám: ve jménu čeho vyčkávat?" zeptal se Ivan Ivanyč a hleděl na Burkina rozzlobeně. „Ve jménu čeho vyčkávat, ptám se vás? Z jakých důvodů? Říkají mi, že ne všechno naráz, že každá myšlenka se v životě uskutečňuje postupně, v svůj čas. Ale kdo to říká? Kde jsou důkazy, že je to spravedlivé? Odkazujete na přirozený řád věcí, na zákonitost jevů, ale je řád a zákonitost v tom, že já, živý, přemýšlející člověk, stojím nad příkopem a čekám, až zaroste sám nebo ho zanese bahno, zatímco bych přes něj mohl přeskočit nebo přes něj postavit most? A znovu, ve jménu čeho vyčkávat? Vyčkávat, když není síla žít, a přitom žít je nutno a chce se žít!

Odjel jsem tenkrát od bratra brzy ráno, a od té doby je pro mě nesnesitelné být ve městě. Tíží mě ticho a klid, bojím se dívat se do oken, protože pro mě teď není těžší podívané než šťastná rodina sedící kolem stolu a pijící čaj. Jsem už starý a nehodím se pro boj, nejsem schopen ani nenávidět. Jen se duchovně rmoutím, dráždím se, mrzím, v noci mi hlava hoří přívalem myšlenek a nemohu spát... Ach, kéž bych byl mladý!"

Ivan Ivanyč prochodil ve vzrušení z rohu do rohu a opakoval:

„Kéž bych byl mladý!"

Náhle přistoupil k Alechinovi a začal mu stiskat hned jednu ruku, hned druhou.

„Pavle Konstantinyči," pronesl prosícím hlasem, „neuklidňujte se, nenechte se uspat! Dokud jste mladý, silný, čilý, neunavujte se konat dobro! Štěstí není a nemá být, ale jestli v životě je smysl a cíl, pak tento smysl a cíl nejsou v našem štěstí, ale v něčem rozumnějším a vznešenějším. Konejte dobro!"

A toto všechno Ivan Ivanyč pronesl s žalostným, prosebným úsměvem, jako kdyby prosil osobně pro sebe.

Potom všichni tři seděli v křeslech v různých koutech salonu a mlčeli. Příběh Ivana Ivanyče neuspokojil ani Burkina, ani Alechina. Když ze zlatých rámů hleděli generálové a dámy, kteří se v šeru zdáli živými, poslouchat vyprávění o nebohém úředníkovi, který jedl angrešt, bylo nudné. Chtělo se, z jakého důvodu, mluvit a poslouchat o půvabných lidech, o ženách. A to, že seděli v salonu, kde všechno — i lustr v povlaku, i křesla, i koberce pod nohama — mluvilo o tom, že tu kdysi chodili, seděli, pili čaj právě tito lidé, kteří se teď dívali z rámů, a to, že tam teď nehlasně chodila krásná Pelageja — to bylo lepší než všechna vyprávění.

Alechinovi se silně chtělo spát; vstal kvůli hospodářství brzy, ve třetí hodině ráno, a teď se mu lepily oči, ale bál se, aby hosté bez něho nevyprávěli něco zajímavého, a neodcházel. Zda bylo chytré, zda spravedlivé to, co právě říkal Ivan Ivanyč, do toho se neúčastnil; hosté nemluvili o krupce, o seně, o dehtu, ale o něčem, co nemělo přímý vztah k jeho životu, a byl rád a chtěl, aby pokračovali…

„Nicméně je čas spát," řekl Burkin a zvedl se. „Dovolte vám popřát dobrou noc."

Alechin se rozloučil a odešel k sobě dolů, a hosté zůstali nahoře. Oběma vyhradili na noc velkou místnost, kde stály dvě staré dřevěné postele s řezbami, a v rohu bylo kříž ze slonoviny; z jejich postelí, ši-

rokých, chladivých, které stlala krásná Pelageja, voněla příjemně čerstvá prádla.

Ivan Ivanyč se mlčky svlékl a lehl si.

„Pane, odpusť nám hříšným!“ pronesl a přikryl se s hlavou.

Z jeho dýmčičky, která ležela na stole, silně páchlo tabákovým zápalem, a Burkin dlouho nemohl usnout a pořád nemohl pochopit, odkud ten těžký pach.

Déšť bubnoval do oken celou noc.

* * *

O lásce

Druhého dne k snídani podávali velmi chutné piroghy, raky a skopové kotlety; a zatímco jedli, kuchař Nikanor přišel nahoru zeptat se, co si hosté přejí k obědu. Byl to muž střední postavy, s baculatou tváří a malýma očima, oholený, a vypadalo to, že knír neměl oholený, ale vyškubaný.

Alechin vyprávěl, že krásná Pelageja byla do toho kuchaře zamilovaná. Protože byl opilec a bouřlivé povahy, nechtěla si ho vzít, souhlasila ale, že s ním bude žít tak. On však byl velmi pobožný, a náboženské přesvědčení mu nedovolovalo žít tak; žádal, aby za něho šla, a jinak nechtěl, a nadával jí, když býval opilý, a dokonce ji bil. Když býval opilý, schovávala se nahoře a vzlykala, a tehdy Alechin a sloužící neodcházeli z domu, aby ji v případě nutnosti ochránili.

Začali mluvit o lásce.

„Jak se rodí láska," řekl Alechin, „proč si Pelageja nezamilovala někoho jiného, lépe se k ní hodícího po stránce duševních i vnějších vlastností, a zamilovala si zrovna Nikanora, toho mordu — tady u nás ho všichni mordou říkají — pokud v lásce jsou důležité otázky osobního štěstí — to vše je neznámé a dá se o tom pojednávat jak chceš. Dosud byla o lásce vyslovena jen jedna nesporná pravda, a sice že ‚tajem-

ství toto veliké jest', vše ostatní, co se o lásce psalo a říkalo, nebylo řešení, nýbrž pouze kladení otázek, které takto zůstávaly nerozřešené. To vysvětlení, které zdánlivě sedí v jednom případu, už nesedí v deseti jiných, a nejlepší, podle mě, je vysvětlovat každý případ zvlášť, nesnažit se zobecňovat. Je nutno, jak říkají doktoři, individualizovat každý jednotlivý případ."

„Zcela přesně," souhlasil Burkin.

„My Rusové, slušní lidé, jsme náchylní k těm otázkám, které zůstávají nerozřešené. Obvykle se láska poetizuje, zdobí růžemi, slavíky, kdežto my Rusové zdobíme svou lásku těmito osudovými otázkami, a to vybíráme z nich ty nejnezajímavější. V Moskvě, když jsem byl ještě studentem, jsem měl družku života, milou dámu, která pokaždé, když jsem ji držel v objetí, myslela na to, kolik jí budu měsíčně vyplácet a kolik teď stojí libra hovězího. Tak i my, když milujeme, nepřestáváme si klást otázky: je to čestné nebo nečestné, chytré nebo hloupé, k čemu tahle láska povede, a tak dále. Je to dobré nebo ne, nevím, ale že to překáží, neuspokojuje, dráždí — to vím."

Vypadalo to, jako by chtěl něco vyprávět. U lidí, kteří žijí osaměle, bývá vždycky v duši něco, co by rádi někomu pověděli. Ve městě chodí mládenci schválně do lázní a do restaurací, jen aby si popovídali, a občas vyprávějí lázenským pomocníkům nebo číšníkům velmi zajímavé příběhy, kdežto na vesnici obvykle vylévají duši před svými hosty. Teď bylo v oknech vidět šedivé nebe a stromy mokré od deště, v takovém počasí nebylo kam zalézt a nezbývalo nic jiného, než vyprávět a poslouchat.

„Já žiji v Sofjině a hospodařím už dávno," začal Alechin, „od té doby, co jsem dokončil univerzitu. Výchovou jsem bílá ručka, sklony pracovna, ale na jmění, když jsem sem přijel, visel velký dluh, a protože se otec zadlužil zčásti proto, že hodně utratil na mé vzdělání, rozhodl jsem se, že odsud neodjedu a budu pracovat, dokud ten dluh nesplatím. Rozhodl jsem se tak a začal jsem tady pracovat, přiznám se,

ne bez jistého odporu. Zdejší země nedává mnoho, a aby zemědělství nebylo ztrátové, je nutno využívat buď práce nevolníků nebo najatých dělníků, což je skoro jedno a totéž, nebo vést své hospodářství selsky — to jest pracovat na poli sám, se svou rodinou. Mezi tím není nic. Já jsem se tenkrát takovými jemnostmi nezabýval. Nenechal jsem ani jediný kousek země ladem, naháněl jsem všechny mužiky a baby ze sousedních vesnic, práce u mě tu kypěla divoká; sám jsem taky oral, sel, kosil a při tom se nudil a odporně krčil, jako vesnická kočka, která z hladu žere na zahradě okurky; tělo mě bolelo, a usínal jsem za chůze. Zpočátku se mi zdálo, že tuhle pracovní existenci mohu snadno smířit se svými kulturními návyky; k tomu stačí, myslel jsem si, držet se v životě jistého vnějšího pořádku. Usadil jsem se tu nahoře, v parádních pokojích, a zavedl si to tak, že po snídani a obědě mi podávali kávu s likéry, a při ulehnutí jsem si na noc četl *Věstník Evropy*. Ale jednou k nám přišel náš batjuška, otec Ivan, a jedním zátahem vypil všechny mé likéry; a *Věstník Evropy* šel také popovým dcerám, protože v létě, zvláště v době senoseče, jsem nestíhal doplížit se do své postele a usínal jsem v kůlně v saních nebo někde v lesní hájovně — jaké tam čtení? Postupně jsem se přestěhoval dolů, začal jsem obědvat v čeledínské kuchyni, a z dřívější přepychu mi zůstalo jen tohle služebnictvo, které sloužilo ještě mému otci a propustit je by mě bolelo.

Hned v prvních letech mě tu zvolili čestným mírovým soudcem. Někdy bylo nutno zajet do města a účastnit se zasedání kongresu a okresního soudu, a to mě bavilo. Když se tu žije bez výjezdu měsíce dva tři, zvlášť v zimě, nakonec začneš toužit po černém kabátci. A u okresního soudu byly i kabátce, i mundýry, i fraky, všichni právníci, lidé se všeobecným vzděláním; bylo s kým si popovídat. Po spaní v saních, po čeledínské kuchyni sedět v křesle, v čistém prádle, v lehkých polobotkách, s řetízkem na prsou — takový přepych!

Ve městě mě vítali vlídně, ochotně jsem se seznamoval. A ze všech známostí nejzákladnější a, pravdou, nejpříjemnější pro mě byla zná-

most s Luganovičem, zastupcem předsedy okresního soudu. Oba ho znáte: skvělá osobnost. Bylo to zrovna po slavné kauze žhářů; projednávání trvalo dva dny, byli jsme unavení. Luganovič se na mě podíval a řekl:

„Víte co? Pojďme ke mně obědvat."

Bylo to nečekané, protože s Luganovičem jsem se znal málo, pouze oficiálně, a ani jednou jsem u něho nebyl. Zaskočil jsem jen na minutku do svého hotelového pokoje, abych se převlékl, a vydal jsem se na oběd. A tady se mi naskytla příležitost seznámit se s Annou Alexejevnou, Luganovičovou ženou. Tehdy byla ještě velmi mladá, ne víc než dvaadvacet let, a před půl rokem se jí narodilo první dítě. Je to minulost, a dnes bych těžko určil, co přesně v ní bylo tak zvláštního, co se mi na ní tak líbilo, tehdy však u oběda pro mě bylo všechno neodolatelně jasné; viděl jsem ženu mladou, krásnou, laskavou, inteligentní, okouzlující, ženu, jakou jsem předtím nikdy nepotkal; a hned jsem v ní cítil bytost blízkou, už povědomou, jako kdybych tu tvář, ty vlídné, chytré oči viděl už kdysi v dětství, v albu, které leželo na komodě u mé matky.

V případu žhářů obvinili čtyři Židy, prohlásili je bandou, a podle mě zcela nedůvodně. U oběda jsem byl velmi rozrušený, bylo mi těžko, a už si nepamatuji, co jsem říkal, jen Anna Alexejevna pořád kroutila hlavou a říkala manželovi:

„Dmitriji, jak to vlastně je?"

Luganovič — to je dobrák, jeden z těch prostomyslných lidí, kteří pevně drží názor, že když se člověk dostal před soud, musí být vinen, a že projevit pochybnost o správnosti rozsudku lze pouze zákonným způsobem, na papíře, ale nikoli u oběda a nikoli v soukromém hovoru.

„My s vámi jsme nezapalovali," řekl mírně, „a hle, nás nikdo nesoudí, do vězení nedává."

A oba, manžel i žena, se snažili, abych víc jedl a pil; z některých maličkostí, například z toho, jak oba spolu vařili kávu, a z toho, jak si

rozuměli po půlslově, jsem mohl usoudit, že žijí pokojně, zdravě a že jsou rádi za hosta. Po obědě hráli na klavír čtyřručně, pak se setmělo, a já jsem odjel k sobě. Bylo to začátkem jara. Pak jsem celé léto strávil v Sofjině bez výjezdu, a neměl jsem čas ani pomyslet na město, ale vzpomínka na štíhlou plavovlasou ženu zůstávala ve mně po všechny ty dny; nemyslel jsem na ni, ale jako by lehký stín její osoby ležel na mé duši.

Pozdě na podzim bylo ve městě představení s dobročinným účelem. Vcházím do gubernátorské lóže (pozvali mě tam o přestávce), hledím — vedle gubernátorovy manželky Anna Alexejevna, a opět ten stejný neodolatelný, bijící dojem krásy a milých, laskavých očí, a opět tentýž pocit blízkosti.

Seděli jsme vedle sebe, pak jsme chodili ve foyer.

„Zhubl jste," řekla. „Byl jste nemocný?"

„Ano. Mám nachlazené rameno a v deštivém počasí špatně spím."

„Vypadáte ochable. Tenkrát na jaře, když jste chodil k obědu, jste byl mladší, čilejší. Byl jste nadšen a hodně jste mluvil, byl jste velmi zajímavý, a, přiznám se, i já jsem byla trochu uchvácená. Z jakého důvodu jste mi často během léta přicházel na mysl, a dnes, když jsem se chystala do divadla, jsem si myslela, že vás uvidím."

A zasmála se.

„Ale dneska vypadáte ochable," opakovala. „Dělá vás to starším."

Druhého dne jsem u Luganovičových snídal; po snídani odjeli na svoji daču, aby tam zařídili věci na zimu, a já s nimi. S nimi jsem se vrátil do města a o půlnoci u nich pil čaj v tiché, rodinné atmosféře, kdy hořel krb a mladá matka pořád odcházela zkontrolovat, zda její dceruška spí. A od té doby při každém svém příjezdu jsem byl nutně u Luganovičových. Zvykli si na mě, a já si zvykl. Obvykle jsem vcházel bez ohlášení, jako domácí člověk.

„Kdo tam?" ozýval se z dálných pokojů protáhlý hlas, který mi připadal tak krásný.

„To je Pavel Konstantinyč," odpovídala služka nebo chůva.

Anna Alexejevna vycházela ke mně se starostlivou tváří a pokaždé se ptala:

„Proč jste tak dlouho nebyl? Něco se stalo?"

Její pohled, jemná, ušlechtilá ruka, kterou mi podávala, její domácí šaty, účes, hlas, kroky, pokaždé na mě dělaly stejný dojem něčeho nového, neobyčejného v mém životě a důležitého. Rozmlouvali jsme dlouho a dlouho mlčeli, přemýšlejíc každý o svém, nebo mi hrála na klavír. Pokud nikdo nebyl doma, zůstával jsem a čekal, bavil se s chůvou, hrál si s dítětem, nebo jsem ležel v pracovně na tureckém divanu a četl noviny, a když se Anna Alexejevna vracela, vyšel jsem jí vstříc do předsíně, vzal od ní všechny její nákupy, a z jakéhosi důvodu jsem ty nákupy pokaždé nesl s takovou láskou, s takovým triumfem, jako chlapec.

Je přísloví: nebyly bábě starosti, tak si koupila selátko. Nebyly Luganovičovým starosti, tak se se mnou spřátelili. Když jsem dlouho nepřijel do města, znamenalo to, že jsem buď nemocný, nebo se mi něco stalo, a oba se silně znepokojovali. Měli obavy, že já, vzdělaný člověk, znalec jazyků, místo abych se věnoval vědě nebo literatuře, žiju na venkově, točím se jako veverka v kole, hodně pracuji, ale pořád bez groše. Zdálo se jim, že trpím, a jestli mluvím, směju se, jím, pak jen proto, abych skryl svá utrpení, a dokonce ve veselých chvílích, kdy mi bylo dobře, jsem na sobě cítil jejich pátravé pohledy. Byli zvláště dojímaví, když mi bylo opravdu těžko, když mě tlačil nějaký věřitel nebo mi nestačily peníze na úhradu splátky; oba, muž i žena, si u okna šeptali, pak ke mně muž přistoupil a s vážnou tváří říkal:

„Jestli se, Pavle Konstantinyči, teď potýkáte s nedostatkem peněz, pak já i má žena vás prosíme, abyste se nestyděl a vzal si od nás."

A uši mu rudly rozrušením. A stávalo se, že zrovna tak, pošeptav si u okna, přistoupil ke mně, s červenými ušima, a říkal:

„Já i moje žena naléhavě prosíme, přijměte od nás tenhle dárek."

A podával mi manžetové knoflíčky, pouzdro na doutníky nebo lampu, a já jim za to posílal z venkova zabitou drůbež, máslo a květiny. Mimochodem, oba byli zámožní lidé. Zpočátku jsem si často půjčoval a nebyl jsem moc vybíravý, bral jsem, kde jen šlo, ale žádná moc by mě nedonutila vzít si od Luganovičových. A co o tom mluvit!

Byl jsem nešťastný. I doma, i na poli, i v kůlně jsem myslel na ni, snažil jsem se pochopit tajemství mladé, krásné, chytré ženy, která se vdává za nezajímavého člověka, skoro za starce (manžel měl přes čtyřicet let), má s ním děti, pochopit tajemství toho nezajímavého člověka, dobráka, prosťáčka, který uvažuje s tak nudným zdravým rozumem, na plesech a večírcích se drží u solidních lidí, ochablý, nepotřebný, s poddajným, lhostejným výrazem, jakoby ho sem přivedli, aby ho prodali, který však věří ve své právo být šťastný, mít s ní děti; a já se pořád snažil pochopit, proč se setkala zrovna s ním, a ne se mnou, a proč to muselo být, aby v našem životě došlo k tak hrozné chybě.

A když jsem přijížděl do města, pokaždé jsem jí v očích viděl, že na mě čekala; a sama mi přiznávala, že už od rána měla jakýsi zvláštní pocit, uhadovala, že přijedu. Mluvili jsme dlouze, mlčeli, ale nepřiznávali jsme si naši lásku a bázlivě, žárlivě jsme ji skrývali. Báli jsme se všeho, co by mohlo odhalit naše tajemství nám samým. Miloval jsem něžně, hluboko, ale uvažoval jsem, ptal jsem se sám sebe, k čemu může naše láska vést, jestliže nebudeme mít síly s ní bojovat; připadalo mi neuvěřitelné, že tahle moje tichá, smutná láska najednou hrubě přetne šťastný tok života jejího manžela, dětí, celého toho domu, kde mě tak milovali a kde mi tak věřili. Je to čestné? Ona by za mnou šla, ale kam? Kam bych ji mohl odvést? Jiná věc, kdybych měl krásný, zajímavý život, kdybych například bojoval za osvobození vlasti nebo byl slavným vědcem, umělcem, malířem, ale z jednoho obyčejného, všedního prostředí bych ji musel odvést do druhého stejného nebo ještě všednějšího. A jak dlouho by trvalo naše štěstí? Co by s ní bylo v případě mé nemoci, smrti, nebo prostě kdybychom se přestali milovat?

A ona zjevně uvažovala podobně. Myslela na manžela, na děti, na svou matku, která milovala jejího manžela jako syna. Kdyby se poddala svému citu, musela by lhát nebo mluvit pravdu, a v její pozici bylo obojí stejně strašné a nepohodlné. A trápila ji otázka: přinese mi její láska štěstí, neznepříjemní můj život, i tak těžký, plný všelijakých neštěstí? Zdálo se jí, že už není dost mladá pro mě, dost pracovitá a energická, aby začínala nový život, a často mluvila s manželem o tom, že já se mám oženit s rozumnou, hodnou dívkou, která by byla dobrou hospodyní, pomocnicí, a hned dodávala, že v celém městě sotva taková dívka najde.

Mezitím plynuly roky. Anna Alexejevna už měla dvě děti. Když jsem přišel k Luganovičovým, sloužící se vlídně usmívali, děti křičely, že přišel strýček Pavel Konstantinyč a věšely se mi na krk; všichni se radovali. Nechápali, co se mi dělo v duši, a mysleli si, že se taky raduji. Všichni ve mně viděli šlechetnou bytost. Dospělí i děti cítili, že po pokoji chodí šlechetná bytost, a to vnášelo do jejich vztahu ke mně nějaké zvláštní kouzlo, jako by v mé přítomnosti i jejich život byl čistší a krásnější. Já a Anna Alexejevna jsme spolu chodili do divadla, pokaždé pěšky; seděli jsme vedle sebe v křeslech, ramena se nám dotýkala, bral jsem mlčky z jejích rukou kukátko a v tu chvíli cítil, že je mi blízká, že je moje, že se bez sebe nemůžeme obejít, ale jakýmsi divným nedorozuměním, když jsme vyšli z divadla, pokaždé jsme se rozloučili a rozešli, jako cizí lidé. Ve městě už se o nás mluvilo Bůh ví co, ale ze všeho, co se mluvilo, nebylo ani jedno slovo pravda.

V posledních letech Anna Alexejevna začala častěji odjíždět, hned k matce, hned k sestře; už u ní občas bývala špatná nálada, dostavovalo se vědomí neuspokojeného, pokaženého života, kdy se jí nechtělo vidět ani manžela, ani děti. Už se léčila z rozkladu nervů.

Mlčeli jsme a mlčeli, a v přítomnosti cizích projevovala jakési zvláštní podráždění vůči mně; o čemkoli jsem mluvil, nesouhlasila se

mnou, a jestli jsem se hádal, přejímala stranu mého protivníka. Když jsem něco upustil, říkala chladně:

„Blahopřeji vám."

Jestli jsem při cestě do divadla zapomněl vzít kukátko, pak potom říkala:

„Já jsem věděla, že zapomenete."

Ke štěstí nebo k neštěstí, v našem životě není nic, co by nekončilo dříve nebo později. Nastal čas rozchodu, protože Luganoviče jmenovali předsedou v jedné ze západních gubernií. Bylo nutno prodávat nábytek, koně, daču. Když jezdili na daču a potom se vraceli a ohlíželi se, aby se naposled podívali na sad, na zelenou střechu, bylo všem smutno, a já chápal, že nastal čas loučit se nejen s dačou. Bylo rozhodnuto, že na konci srpna vyprovodíme Annu Alexejevnu na Krym, kam ji posílali doktoři, a trochu později odjede Luganovič s dětmi do své západní gubernie.

Vyprovázeli jsme Annu Alexejevnu velkým davem. Když se už rozloučila s manželem a dětmi a do třetího zvonění zbývalo jen mžiknutí, vběhl jsem k ní do kupé, abych jí položil na polici jeden z košíčků, který málem zapomněla; a bylo nutno se rozloučit. Když tady, v kupé, se naše pohledy setkaly, duševní síly nás oba opustily, objal jsem ji, přitiskla si tvář k mé hrudi, a slzy mi tekly z očí; líbal jsem její tvář, ramena, ruce, mokré od slz, — ach, jak jsme byli nešťastní! — přiznal jsem jí svou lásku, a palčivou bolestí v srdci jsem pochopil, jak zbytečné, drobné a klamné bylo vše, co nám bránilo milovat se. Pochopil jsem, že když miluješ, pak ve svých úvahách o této lásce je nutno vycházet z vyššího, z důležitějšího, než jsou štěstí nebo neštěstí, hřích nebo ctnost v jejich běžném smyslu, nebo neuvažovat vůbec.

Políbil jsem ji naposled, stiskl jsem jí ruku, a rozešli jsme se — navždy. Vlak už jel. Sedl jsem si do sousedního kupé — bylo prázdné — a až do první stanice jsem seděl a plakal. Pak jsem šel k sobě do Sofjina pěšky...

Dokud Alechin vyprávěl, déšť ustal a vyšlo slunce. Burkin a Ivan Ivanyč vyšli na balkon; odtud byl krásný výhled na zahradu a na vodní plochu, která se teď na slunci třpytila jako zrcadlo. Obdivovali to a zároveň litovali, že tenhle člověk s dobrýma, chytrýma očima, který jim vyprávěl s takovou upřímností, se vskutku točí tady, v tomhle obrovském jmění, jako veverka v kole, místo aby se věnoval vědě nebo něčemu jinému, co by jeho život dělalo příjemnějším; a mysleli na to, jakou asi smutnou tvář měla ta mladá dáma, když se s ní loučil v kupé a líbal jí tvář a ramena. Oba ji potkávali ve městě, a Burkin ji dokonce znal a shledal ji krásnou.

* * *

Dušička

Oljenka, dcera penzionovaného kolegiálního asesora Plemjaněkova, seděla u sebe na dvoře na schůdcích zamyšlená. Bylo horko, dotěrně obletovaly mouchy, a bylo tak příjemné myslet na to, že brzy bude večer. Od východu se blížily tmavé dešťové mraky, a odtud občas táhla vlhkost.

Uprostřed dvora stál Kukin, podnikatel a majitel zábavní zahrady „Tivoli“, který bydlel zrovna zde na dvoře, v postranním stavení, a díval se na nebe.

„Zase!“ říkal zoufale. „Zase bude pršet! Každý den déšť, každý den déšť — jako naschvál! Vždyť je to oprátka! To je bankrot! Každý den strašné ztráty!“

Rozhodil rukama a pokračoval, obraceje se k Oljence:

„Hle, Olgo Semjonovno, náš život. Jen plakat! Pracuješ, snažíš se, trápíš se, noci nespíš, pořád přemýšlíš, jak lépe — a co se stalo? Z jedné strany publikum, nevzdělané, divoké. Dávám mu nejlepší operetu, feerii, nádherné kupletisty, ale copak to potřebuje? Copak tomu něco rozumí? Ono potřebuje chrchlání! Hlavně jim dej plytkost! Z druhé strany, podívejte se na počasí. Skoro každý večer déšť. Co se to spustilo od desátého května, pořád takhle celý květen a červen, prostě hrů-

za! Publikum nechodí, ale vždyť za pronájem platím? Umělcům platím?“

Druhého dne pod večer se znovu blížily mraky, a Kukin říkal s hysterickým smíchem:

„Nu, co? Ať! Ať zalije třeba celou zahradu, i mě samotného! Ať nemám štěstí ani na tomto, ani na onom světě! Ať mě umělci dají k soudu! Co soud? Třeba na nucené práce na Sibiř! Třeba na popraviště! Cha-cha-cha!“

A třetího dne totéž…

Oljenka Kukina poslouchala mlčky, vážně, a občas jí slzy vystupovaly do očí. Nakonec ji Kukinova neštěstí dojala, zamilovala si ho. Byl malý vzrůstem, hubený, se žlutou tváří, s učesanými spánky, mluvil řídkým tenorkem, a když mluvil, křivil ústa; a v obličeji měl pořád napsané zoufalství, ale přesto v ní probudil opravdový, hluboký cit. Pořád někoho milovala a bez toho nemohla být. Dřív milovala svého tatínka, který teď seděl nemocný v tmavém pokoji, v křesle, a těžce dýchal; milovala svoji tetu, která jednou za dva roky přijížděla z Brjanska; a ještě dřív, když chodila do progymnázia, milovala svého učitele francouzštiny. Byla to tichá, dobromyslná, soucitná slečna s krotkým, měkkým pohledem, velmi zdravá. Dívajíce se na její plné růžové tváře, na měkkou bílou šíji s tmavým mateřským znaménkem, na laskavý naivní úsměv, který mívala na tváři, když slyšela něco příjemného, muži si pomysleli: „Ano, nic špatného…“ a také se usmívali, a hostitelky-dámy se neudržely, aby ji najednou uprostřed řeči nepopadly za ruku a nepronesly v návalu potěšení:

„Dušičko!“

Dům, v němž od narození žila a který v závěti byl napsán na její jméno, se nacházel na okraji města, ve Cikánské Slobodě, nedaleko zahrady „Tivoli“; v noci a večer bylo slyšet, jak v zahradě hraje muzika, jak s praskotem vybuchují rakety, a připadalo jí, že Kukin bojuje se svým osudem a dobývá útokem svého hlavního nepřítele — lhostejné

publikum; srdce se jí sladce svíralo, spát se jí vůbec nechtělo, a když se k ránu vracel domů, tiše klepala do okýnka ze své ložnice a, ukazujíc mu přes záclony jen tvář a jedno rameno, se laskavě usmívala…

Učinil jí nabídku a vzali se. A když si pořádně prohlédl její šíji a plná zdravá ramena, rozpřáhl ruce a pronesl:

„Dušičko!“

Byl šťastný, ale protože v den svatby i potom v noci pršelo, nescházel mu z tváře výraz zoufalství.

Po svatbě žili dobře. Seděla u něho v pokladně, dohlížela na pořádky v zahradě, zapisovala výdaje, vyplácela mzdy, a její růžové tváře, milý, naivní, podobný záření úsměv se míhaly hned v okýnku pokladny, hned za kulisami, hned v bufetu. A ona už svým známým říkala, že to nejpozoruhodnější, nejdůležitější a nejpotřebnější na světě je divadlo, a že získat opravdové potěšení a stát se vzdělaným a lidským lze pouze v divadle.

„Ale copak to publikum chápe?“ říkala. „Potřebuje chrchlání! Včera jsme hráli *Fausta naruby*, a skoro všechny lóže byly prázdné, a kdybychom s Vaníčkem dali nějakou plytkost, pak, věřte, divadlo by bylo narvané. Zítra my s Vaníčkem dáváme *Orfea v podsvětí*, přijďte.“

A co říkal o divadle a o hercích Kukin, to opakovala i ona. Publikem stejně jako on pohrdala pro jeho lhostejnost k umění a pro jeho nevědomost, při zkouškách zasahovala, opravovala herce, dohlížela na chování hudebníků, a když v místních novinách o divadle psali nelichotivě, plakala a potom chodila do redakce vysvětlovat se.

Herci ji milovali a říkali jí „my s Vaníčkem“ a „dušičko“; litovala jich a občas jim trochu půjčovala, a jestli, občas, ji podvedli, pak jen potichu plakala, ale manželovi si nestěžovala.

I v zimě žili dobře. Pronajali si městské divadlo na celou zimu a pronajímali ho dál na krátká období, hned maloruské herecké společnosti, hned kouzelníkovi, hned místním ochotníkům. Oljenka tloustla a celá zářila potěšením, a Kukin hubl a žloutl a stěžoval si na

strašné ztráty, ačkoli po celou zimu šly obchody slušně. V noci kašlal, a ona ho pojila malinou a lipovým květem, natírala kolínskou vodou, zahalovala do svých měkkých šálů.

„Takový jsi mi hezoučký!“ říkala úplně upřímně a hladila mu vlasy. „Takový jsi mi krásnoučký!“

O velkém postu odjel do Moskvy nabírat soubor, a ona bez něho nemohla spát, pořád seděla u okna a dívala se na hvězdy. A v tu dobu se přirovnávala ke slepicím, které také celou noc nespí a projevují neklid, když v kurníku není kohout. Kukin se v Moskvě zdržel a psal, že se vrátí na Veliký týden, a v dopisech už dával pokyny ohledně „Tivoli“. Ale pod Svatosvaté pondělí, pozdě večer, se najednou ozvalo zlověstné bušení na vrata; někdo tloukl do branky jako do sudu: bum! bum! bum! Zaspalá kuchařka, plácající bosýma nohama do kaluží, běžela otvírat.

„Otevřete, prokažte milost!“ říkal někdo za vraty hluchým basem. „Máte telegram!“

Oljenka i dřív dostávala telegramy od manžela, ale teď z nějakého důvodu úplně strnula. Chvějícími rukami rozpečetila telegram a přečetla toto:

„Ivan Petrovič skonal dnes náhle sučala čekáme pokyny hohřeb úterý.“

Takto to bylo vytištěno v telegramu „hohřeb“ a nějaké ještě nesrozumitelné slovo „sučala“; podpis byl režiséra operetní společnosti.

„Holoubku můj!“ rozplakala se Oljenka. „Vaníčku můj milý, holoubku můj! Proč jsem tě potkala? Proč jsem tě poznala a zamilovala si? Komu jsi opustil svou nebohou Oljenku, nebohou, nešťastnou?...“

Kukina pohřbili v úterý v Moskvě na Vagaňkovském hřbitově; Oljenka se vrátila domů ve středu, a jen co vstoupila k sobě, zřítila se na postel a rozplakala se tak hlasitě, že to bylo slyšet na ulici i na sousedních dvorech.

„Dušička!“ říkaly sousedky a žehnaly se. „Dušička Olga Semjonovna, matuška, jak zoufá!“

Tři měsíce poté se jednou Oljenka vracela z bohoslužby, smutná, v hlubokém smutku. Stalo se, že vedle ní šel také vracející se z kostela jeden z jejích sousedů, Vasilij Andrejič Pustovalov, správce dřevoskladu kupce Babakajeva. Měl na sobě slaměný klobouk a bílou vestu se zlatým řetízkem a vypadal spíš jako statkář než jako obchodník.

„Všechno má svůj řád, Olgo Semjonovno,“ řekl usedle, se soucitem v hlase, „a jestliže někdo z našich blízkých umírá, pak je to Bohu libo, a v tomhle případě si máme sebe pamatovat a snášet to s pokorou.“

Doprovodiv Oljenku k brance, rozloučil se a šel dál. Po tom celý den slyšela jeho usedlý hlas, a sotva zavřela oči, představila si jeho tmavou bradu. Velmi se jí zalíbil. A očividně i ona na něj udělala dojem, protože zanedlouho k ní přišla na kávu jedna starší dáma, kterou málo znala, a sotva si sedla ke stolu, bez prodlení mluvila o Pustovalovovi, o tom, že je dobrý, solidní člověk, a že si ho s potěšením vezme každá nevěsta. Za tři dny přišel s návštěvou i sám Pustovalov; seděl krátce, deset minut, a mluvil málo, ale Oljenka si ho zamilovala, tak zamilovala, že celou noc nespala a hořela jako v horečce, a ráno poslala pro starší dámu. Brzy ji zaslíbili, pak byla svatba.

Pustovalov a Oljenka, když se vzali, žili dobře. Obyčejně seděl v dřevoskladu do oběda, pak odcházel za obchody, a střídala ho Oljenka, která seděla v kanceláři do večera a psala tam účty a vydávala zboží.

„Teď se dřevo každým rokem zdražuje o dvacet procent,“ říkala kupujícím a známým. „Prosím vás, dřív jsme obchodovali s místním dřevem, teď musí Vasička každý rok jezdit pro dřevo do Mohylevské gubernie. A jaký je tarif!“ říkala, s hrůzou zakrývajíc si obě tváře rukama. „Jaký tarif!“

Zdálo se jí, že obchoduje se dřevem už dávno, dávno, že v životě nejdůležitější a nejpotřebnější je dřevo, a cosi domácího, dojímavého slyšela ve slovech: trám, kuláč, prkno, šindel, bezejmenka, laťovka, la-

feta, hrbovka... V noci, když spala, zdály se jí celé hory prken a tesů, dlouhé, nekonečné řady povozů vezoucí dřevo kamsi daleko za město; zdálo se jí, jak celý pluk dvanáctiaršinových, pětivěršokových kulatin šel ve stoje do boje na dřevosklad, jak kulatiny, trámy a hrbovky srážely a vydávaly dunivý zvuk suchého dřeva, všechno padalo a znovu se zvedalo, vršilo se jedno na druhé; Oljenka ve snu vykřikovala, a Pustovalov jí něžně říkal:

„Oljenko, co je ti, milá? Pokřižuj se!“

Jaké myšlenky měl manžel, takové měla i ona. Jestli si myslel, že v pokoji je horko nebo že obchody jsou teď tiché, tak si to myslela i ona. Manžel neměl rád žádné zábavy a o svátcích seděl doma, a ona taky.

„A pořád jste doma nebo v kanceláři,“ říkali známí. „Měla byste zajít do divadla, dušičko, nebo do cirkusu.“

„My s Vasičkou nemáme čas chodit po divadlech,“ odpovídala usedle. „Jsme pracovití lidé, nemáme čas na hlouposti. Co je v těch divadlech dobrého?“

Po sobotách Pustovalov a ona chodili na všenočnou, o svátcích na ranní bohoslužbu, a vracejíce se z kostela, šli bok po boku, s dojatými tvářemi, od obou krásně vonělo, a její hedvábné šaty příjemně šustily; a doma pili čaj se sladkým chlebem a s různými zavařeninami, pak jedli pirog. Každý den v poledne na dvoře a za vraty na ulici chutně vonělo boršč a pečené skopové nebo kachna, a v postní dny ryba, a kolem vrat nebylo možné projít bez toho, aby se nechtělo jíst. V kanceláři pořád vřel samovar, a kupující byli pohoštěni čajem s preclíky. Jednou týdně manželé chodili do lázní a vraceli se odtamtud vedle sebe, oba červení.

„Nic, žijeme dobře,“ říkala Oljenka známým, „chvála Bohu. Dej Bůh každému žít tak, jako my s Vasičkou.“

Když Pustovalov odjížděl do Mohylevské gubernie pro dřevo, silně se jí stýskalo a v noci nespala, plakala. Občas večer k ní přicházel plu-

ku veterinární lékař Smirnin, mladý muž, který u ní bydlel v postranním stavení. Vyprávěl jí něco nebo s ní hrál karty, a to ji bavilo. Zvlášť zajímavá byla vyprávění z jeho vlastního rodinného života; byl ženatý a měl syna, ale s ženou se rozešel, protože mu byla nevěrná, a teď ji nenáviděl a posílal jí měsíčně po čtyřiceti rublech na výživu syna. A poslouchajíc o tom, Oljenka vzdychala a kroutila hlavou, a bylo jí ho líto.

„Nu, Bůh vás ochraňuj," řekla a loučila se s ním, doprovázejíc ho se svíčkou ke schodišti. „Děkuji vám, že jste se mnou pobyl, dej vám Bůh zdraví, Královno nebeská..."

A pořád se vyjadřovala tak usedle, tak rozumně, napodobujíc manžela; veterinář už mizel dole za dveřmi, a ona ho zavolala a říkala:

„Víte, Vladimíre Platonyči, měl byste se smířit se svou ženou. Odpustit jí aspoň kvůli synovi!... Chlapeček to přece všechno chápe."

A když se vrátil Pustovalov, polohlasně mu vyprávěla o veterináři a jeho nešťastném rodinném životě, a oba vzdychali a kroutili hlavami a mluvili o chlapci, kterému se asi stýská po otci, pak, jakýmsi divným proudem myšlenek, oba stáli před obrazy svatých, konali zemské úklony a modlili se, aby jim Bůh poslal děti.

A takto žili Pustovalovovi tiše a pokojně, v lásce a plné shodě šest let. Ale jednou v zimě Vasilij Andrejič ve skladu, když se napil horkého čaje, vyšel bez čepice vydávat dřevo, nachladil se a onemocněl. Léčili ho nejlepší doktoři, ale nemoc si vzala své, a zemřel, promáhav se čtyři měsíce. A Oljenka opět ovdověla.

„Komu jsi mě opustil, holoubku můj?" plakala, pochovavši manžela. „Jak teď budu žít bez tebe, hořká já a nešťastná? Lidé dobří, slitujte se nade mnou, úplnou sirotou..."

Chodila v černých šatech s plereznami a už navždy odmítla klobouček a rukavičky, vycházela z domu zřídka, jen do kostela nebo na manželovu mohylku, a žila doma jako jeptiška. A teprve když uplynulo šest měsíců, sňala plerezny a začala otvírat okenice. Občas už viděli

ráno, jak chodí pro potraviny na trh se svojí kuchařkou, ale o tom, jak teď u sebe žila a co se u ní v domě dělo, se dalo jen dohadovat. Podle toho se například dohadovalo, že viděli, jak ve své zahrádce pila čaj s veterinářem, a on jí nahlas četl noviny, a ještě podle toho, že při setkání na poště s jednou známou dámou řekla:

„U nás ve městě není řádný veterinární dohled, a od toho je mnoho nemocí. Pořád slyšíš, že lidé onemocní od mléka a nakazí se od koní a krav. O zdraví domácích zvířat je v podstatě nutno starat se stejně jako o zdraví lidí."

Opakovala myšlenky veterináře a teď byla o všem téhož mínění jako on. Bylo jasné, že by nebyla schopna prožít bez vazby ani jeden rok, a své nové štěstí našla u sebe v postranním stavení. Jinou by za to odsoudili, ale o Oljence nikdo nemohl pomyslet špatně, a všechno v jejím životě bylo tak srozumitelné. Ona a veterinář o změně, která nastala v jejich vztahu, nikomu neříkali a snažili se to skrývat, ale nedařilo se jim to, protože Oljenka nemohla mít tajemství. Když k němu přicházeli hosté, jeho kolegové ze pluku, pak ona, naléváje jim čaj nebo podávajíc večeři, začínala mluvit o moru skotu, o perlové nemoci, o městských jatkách, a on se strašně styděl a, když hosté odešli, popadl ji za ruku a syčel vztekle:

„Vždyť jsem tě prosil, abys nemluvila o tom, čemu nerozumíš! Když my, veterináři, mluvíme spolu, pak, prosím, nezasahuj. Konečně, je to nudné!"

A ona se na něho dívala s údivem a s úzkostí a ptala se:

„Volodíčku, o čem mám tedy mluvit?!"

A se slzami v očích ho objímala, prosila, aby se nezlobil, a oba byli šťastní.

Ale toto štěstí netrvalo dlouho. Veterinář odjel spolu s plukem, odjel navždy, protože pluk přeložili někam velmi daleko, snad až na Sibiř. A Oljenka zůstala sama.

Teď už byla úplně sama. Otec dávno zemřel, a jeho křeslo se povalovalo na půdě, zaprášené, bez jedné nohy. Zhubla a zošklivěla, a na ulici se na ni kolemjdoucí už nedívali jako dřív a neusmívali se na ni; zjevně, nejlepší roky už prošly, zůstaly za ní, a teď začínal jakýsi nový život, neznámý, o kterém je lépe nepřemýšlet. Večer Oljenka sedávala na schůdcích, a bylo jí slyšet, jak v „Tivoli" hraje muzika a vybuchují rakety, ale to v ní už nevyvolávalo žádné myšlenky. Dívala se lhostejně na svůj prázdný dvůr, na nic nemyslela, nic nechtěla, a potom, když nastala noc, šla spát a viděla ve snu svůj prázdný dvůr. Jedla a pila jen z povinnosti.

A hlavně, co je nejhorší, neměla už žádné názory. Viděla kolem sebe věci a chápala vše, co se kolem dělo, ale nedovedla si o ničem utvořit názor a nevěděla, o čem má mluvit. A jak hrozné je nemít žádný názor! Vidíš například, jak stojí láhev, nebo prší, nebo jede mužik na voze, ale k čemu je ta láhev, nebo déšť, nebo mužik, jaký v nich je smysl, říci nedovedeš a ani za tisíc rublů by nic nepověděla. Při Kukinovi a Pustovalovovi a potom při veterináři Oljenka dokázala vysvětlit vše a řekla by svůj názor na cokoli, teď však i v myšlenkách i v srdci u ní byla stejná prázdnota jako na dvoře. A tak úzko, a tak hořko, jako kdyby se přejedla pelyňkem.

Město se postupně rozšiřovalo do všech stran; Cikánské Slobodě už říkali ulice, a tam, kde byly zahrada „Tivoli" a dřevosklady, už vyrostly domy a vytvořila se řada uliček. Jak rychle běží čas! Dům u Oljenky ztmavl, střecha zrezivěla, kůlna se nachýlila, a celý dvůr zarostl plevelem a pichlavou kopřivou. Sama Oljenka zestárla, zošklivěla; v létě sedí na schůdcích, a na duši jí je pořád prázdno a nudno a čpí pelyňkem, a v zimě sedí u okna a dívá se na sníh. Zavane-li jarem, donese-li vítr zvon katedrálních zvonů, najednou se vyřinou vzpomínky na minulost, sladce se sevře srdce, a z očí se vyřinou hojné slzy, ale to jen na minutu, a pak zase prázdnota, a není známo, proč žiješ. Černá kočička Bryska se k ní mazlí a jemně přede, ale Oljenku to kočičí mazlení ne-

dojímá. To je ono, co jí je potřeba? Potřebuje takovou lásku, která by zachvátila celou její bytost, celou duši, rozum, dala by jí myšlenky, směr života, zahřála by její stárnoucí krev. A střese ze sukně černou Brysku a říká jí s mrzutostí:

„Běž, běž… Nemáš tu co pohledávat!“

A tak den za dnem, rok za rokem — a ani jediná radost, a žádný názor. Co řekla Mavra-kuchařka, to je dobré.

V jeden horký červencový den, pod večer, kdy ulicí hnali městské stádo a celý dvůr se naplnil oblaky prachu, najednou někdo zabušil na branku. Oljenka šla sama otevřít, a jak se podívala, strnula: za vraty stál veterinář Smirnin, už šedivý a v občanském obleku. Najednou se jí vše vybavilo, neudržela se, rozplakala se a položila mu hlavu na hruď, aniž řekla jediné slovo, a ve velkém vzrušení si ani nevšimla, jak oba potom vešli do domu, jak sedli pít čaj.

„Holoubku můj!“ blekotala, chvěla se radostí. „Vladimíre Platonyči! Kde vás Bůh přinesl?“

„Chci se tady úplně usadit,“ vyprávěl. „Podal jsem demisi a tady jsem přijel zkusit štěstí na volné noze, pobýt usedle. A i syna je čas dát na gymnázium. Vyrostl. Já jsem se, víte, se ženou smířil.“

„A kde je?“ zeptala se Oljenka.

„Je se synem v hotelu, a já teď chodím a hledám byt.“

„Pane bože, batjuško, vezměte si přece můj dům! Není to byt? Ach, pane bože, od vás nic nevezmu,“ rozrušila se Oljenka a znovu se rozplakala. „Žijte tady, mně postranní stavení stačí. Jaká radost, pane bože!“

Druhého dne už natírali na domě střechu a bílili stěny, a Oljenka, boky vzepřené, chodila po dvoře a rozdávala pokyny. V tváři se jí rozzářil dřívější úsměv, a celá ožila, osvěžila se, jako by se probudila z dlouhého spánku. Přijela veterinářova žena, hubená, nehezká dáma s krátkými vlasy a s rozmarným výrazem, a s ní chlapec, Saša, maličký na svá léta (šlo mu už deset let), oplácaný, s jasnými modrými očima

a s dolíčky na tvářích. A sotva chlapec vstoupil do dvora, běžel za kočkou, a hned se ozval jeho veselý, radostný smích.

„Tetinko, to je vaše kočka?“ zeptal se Oljenky. „Až se u vás okotí, prosím vás, darujte nám jedno kotě. Mamka se hrozně bojí myší.“

Oljenka s ním promluvila, nápojila ho čajem, a srdce se jí v hrudi najednou zahřálo a sladce sevřelo, jako kdyby ten chlapec byl její vlastní syn. A když večer, sedící v jídelně, opakoval úkoly, hleděla na něho s dojetím a soucitem a šeptala:

„Holoubku můj, krasavčíku… Děťátko moje, a narodil ses mi takový chytroučký, takový bíloučký.“

„Ostrovem se nazývá,“ četl, „část pevniny, ze všech stran obklopená vodou.“

„Ostrovem se nazývá část pevniny…“ opakovala, a to byl její první názor, který po tolika letech mlčení a prázdnoty v myšlenkách vyslovila s jistotou.

A už měla své názory a u večeře mluvila se Sašovými rodiči o tom, jak teď je dětem těžko učit se v gymnáziích, ale přesto je klasické vzdělání lepší než reálné, protože z gymnázia je všude otevřená cesta: chceš — jdi na doktora, chceš — na inženýra.

Saša začal chodit na gymnázium. Jeho matka odjela do Charkova k sestře a nevracela se; jeho otec každý den někam odjížděl prohlížet stáda a občas nebýval doma po tři dny, a Oljence připadalo, že Sašu úplně zanedbávají, že je v domě navíc, že umírá hlady; a přestěhovala ho k sobě do postranního stavení a zařídila mu tam malou místnost.

A hle, uplynulo už půl roku, co Saša bydlí u ní v postranním stavení. Každé ráno Oljenka vchází do jeho pokoje; tvrdě spí, ruku podloženou pod tvář, nedýchá. Je jí líto ho probudit.

„Sašenko,“ říká smutně, „vstávej, holoubku! Čas do gymnázia.“

Vstává, obléká se, modlí se k Bohu, pak sedá k čaji; vypije tři sklenice čaje a sní dva velké preclíky a půl francouzského chleba s máslem. Ještě není úplně probuzen a proto nemá dobrou náladu.

„A ty jsi, Sašenko, bajku nenaučil pevně," říká Oljenka a dívá se na něho tak, jako by ho provázela na dalekou cestu. „Mám o tebe starost. Snaž se, holoubku, uč se... Poslouchej učitele."

„Ach, nechte už toho, prosím vás!" říká Saša.

Pak jde ulicí do gymnázia, sám malý, ale ve velké čepici, s torbou na zádech. Za ním bezhlučně jde Oljenka.

„Sašenko-o!" volá.

Ohlédne se, a ona mu strká do ruky datle nebo karamelku. Když zahýbají do té uličky, kde stojí gymnázium, je mu nepříjemné, že za ním jde vysoká, oplácaná žena; ohlédne se a říká:

„Vy, teto, jděte domů, a já už dojdu sám."

Zastavuje se a dívá se za ním, nemrkajíc, dokud nezmizí v průjezdě gymnázia. Ach, jak ho miluje! Z jejích předchozích vazeb žádná nebyla tak hluboká, nikdy předtím se její duše neoddala tak bezvýhradně, nesobecky a s takovou radostí, jako teď, kdy se v ní víc a víc rozohňoval mateřský cit. Za toho jí cizího chlapce, za jeho dolíčky na tvářích, za jeho čepici by dala celý svůj život, dala by ho s radostí, se slzami dojetí. Proč? A kdo ví — proč?

Doprovodivši Sašu do gymnázia, vrací se domů tiše, taková spokojená, klidná, plná lásky; její tvář, omladlá za posledních půl roku, se usmívá, září; kolemjdoucí, dívající se na ni, zažívají potěšení a říkají jí:

„Dobrý den, dušičko Olgo Semjonovno! Jakpak se máte, dušičko?"

„Teď je těžko se učit v gymnáziu," vypráví na trhu. „Není to legrace, včera v první třídě dali bajku zpaměti, a ještě latinský překlad, a úkol z matematiky... Nu, jak to má zvládnout malý?"

A začíná mluvit o učitelích, o lekcích, o učebnicích — totéž, co o nich mluví Saša.

Ve třetí hodině spolu obědvají, večer spolu dělají úkoly a pláčou. Když ho ukládá do postele, dlouho ho žehná a šeptá modlitbu, pak, uléhajíc, sní o oné budoucnosti, daleké a mlhavé, kdy Saša po dokončení studia bude doktorem nebo inženýrem, bude mít vlastní velký

dům, koně, kočár, ožení se a narodí se mu děti… Usíná a stále myslí na totéž, a slzy jí tekou po tvářích z zavřených očí. A černá kočička jí leží u boku a přede:

„Mur… mur… mur…“

Najednou silné bušení na branku. Oljenka se probudí a nedýchá strachem; srdce jí silně bije. Uběhne půl minuty, a znovu bušení.

„To je telegram z Charkova,“ myslí si a chvěje se celým tělem. „Matka žádá Sašu k sobě do Charkova… Ach pane bože!“

Je zoufalá; chladnou jí hlava, nohy, ruce, a připadá jí, že na celém světě není nešťastnějšího člověka. Ale uplyne ještě minuta, slyší hlasy: to se veterinář vrátil domů z klubu.

„Nu, chvála Bohu,“ myslí si.

Ze srdce ponenáhlu padá tíha, zase se jí dělá lehko; uléhá a myslí na Sašu, který tvrdě spí ve vedlejším pokoji a občas říká v blouznění:

„Já ti! Táhni ven! Neper se!“

Anton Pavlovič Čechov: Výbor povídek

Překlad: Audioknihy CZ. Nový český překlad z originálu, který vznikl pro tento projekt a prošel nezávislou korekturou.

Originální text je volné dílo. Překlad a vydání: Audioknihy CZ, licence CC BY 4.0. Můžete jej sdílet a dál používat, pokud uvedete zdroj (Audioknihy CZ, audioknihycz.cz/kniha/cechov-povidky/).

Audioknihu připravujeme. Další knihy a audioknihy zdarma najdete na audioknihycz.cz/kniha/cechov-povidky/.